

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER CEDAW KOMİTESİNE SUNULMAK ÜZERE HAZIRLANAN

DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ BİRLEŞTİRİLMİŞ PERİYODİK TÜRKİYE RAPORU

Haziran 2003

ANKARA

Bu rapor, Türkiye'nin 1985 yılından bu yana üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) 18.maddesi uyarınca; taraf devletlerin her dört yılda bir kadınlara ilişkin sağladıkları ilerleme ve karşılaşılan engelleri CEDAW Komitesine sunmaları yükümlülüğü kapsamında hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
Madde 1. Kadına Karşı Ayrımcılığın Tanımı	3
Madde 2. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesindeki Yükümlülükler	5
Madde 3. Kadının İlerlemesi ve Gelişmesi	10
Madde 4. Kadın-Erkek Eşitliğinin Hızlandırılması	12
Madde 5. Cinsiyet Roller ve Kalıplaşmış Değer Yargıları	13
Madde 6. Kadın İstismarı	18
Madde 7. Siyasal ve Kamusal Yaşam	20
Madde 8. Uluslararası Temsil ve Katılım	22
Madde 9. Uyrak	23
Madde 10. Eğitim	24
Madde 11. İstihdam	32
Madde 12. Sağlık Hizmetine Erişimde Eşitlik	39
Madde 13. Sosyal ve Ekonomik Yararlar	42
Madde 14. Kırsal Alan Kadını	45
Madde 15. Toplumsal Yaşamda ve Kanun Önünde Eşitlik	49
Madde 16. Evlilikte ve Aile Hukukunda Eşitlik	51

GİRİŞ

Türkiye, 2. ve 3. dönemsel raporunu(CEDAW/CTUR/2-3) 17 Ocak 1997 tarihinde Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 318. ve 319. toplantılarında sunmuştur. O zamandan bu yana, dünyada ve Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve dünya barışının güçlenmesine ilişkin hem kutlanacak hem de kaygı duyulacak pek çok gelişme oldu.

1999 yılında, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 20. yıldönümünü kutladık; aynı yıl, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu CEDAW İhtiyari Protokolü'nü onaylayarak Komiteyi kadın haklarının sistematik ihlali durumları karşısında daha etkili olma yönünde güçlendirmiştir. 2000 yılında, uluslar arası topluluk Eylem Platformunun uygulanmasına yönelik kaydedilen ilerlemeleri gözden geçirmek ve değerlendirmek için bir araya gelmiş ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için atılması gereken yeni adımları ve geleceğe ilişkin eylemleri belirlemiştir; aynı yıl, Güvenlik Konseyi kadın ve barış konusunu ele almış ve böylece toplumsal cinsiyet gündemini çatışma çözümü ve barışın kurulması konularındaki çok uluslu diyalogun merkezine yerleştirmiştir; 2001 yılında, Kadının Statüsü Komisyonu, 2002-2006 toplumsal cinsiyet eşitliği politika çerçevesinin öncelikli alanlarını belirten yeni çalışma programını kabul etmiştir; ve son olarak, Genel Kurul "namus cinayetleri" konusundaki yasa tasarısını onaylamıştır.

Türkiye için ise, 1997 yılını takip eden dönem kadınlara karşı ayrımcılık hükümlerini kaldıran yasal reformlara ve aynı zamanda eşitlik sınırlarını genişletecek ve kadınların insan haklarını daha güçlü kılacak diğer önemli girişimlere sahne oldu. 1997 yılında zorunlu temel eğitim 5 yıldan 8 yıla çıkarıldı; 1998'de aile içi şiddete karşı (Ailenin Korunması Kanunu) yasa kabul edildi; 1999'da CEDAW'a getirilmiş olan çekinceler kaldırıldı; 2002'de 5 yıllık uzun ve yoğun çalışmalar sonunda yeni Medeni Kanun kabul edildi; 2002'de parlamento CEDAW İhtiyari Protokolü'nü onayladı ve böylesine olumlu bir reform ortamında, CEDAW'un kadına karşı şiddetle mücadele, kadınların yoksulluğu ve ekonomik sömürüsü ve buna benzer birçok konudaki ilkeleri yeni kurulan 58. Hükümet'in Programı'na dahil edildi.

Ancak, yurtiçi ve yurtdışında kaydedilen ilerlemeler siyasi muhafazakarlık, artan sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve dünya genelinde süren yoğun çatışmalar tarafından gölgelenmektedir. Bu yönde hiç kuşkusuz, en çarpıcı olanı 11 Eylül 2001'de yaşanan olaylar ve bunu takiben uluslararası topluluk arasında yapıcı diyalogun güçlenmesini tehdit eden gelişmelerdir. Bu bağlamda, Türkiye'nin 12-13 Şubat 2002'de İstanbul'da ağırlama onuruna sahip olduğu birleşik Avrupa Birliği-İslam Konferansı Örgütü Forumu, diyalogu sürdürme ve açık tutma yönünde iyi bir örnek oluşturmuştur. Bu güne değin özgürlükler, insan hakları ve uluslararası işbirliğinde kaydedilen önemli kazanım ve ilerlemelerin tersine dönmesini önlemek için diyalogun devam etmesi zorunludur. Çok iyi bilinmektedir ki, baskıcı ve anti-demokratik bir çevre hüküm sürdüğünde ilk ihlal edilen ve ilk vazgeçilen kadın hakları olmaktadır.

Yakın geçmişte, Türk toplumu ciddi sorunlarla baş etmek durumunda kalmıştır. 1980'lerin ortalarında başlayan ve 1990'ların ilk yarısında hızlanarak artan terör, 1997 itibarıyla güvenlik güçleri tarafından bastırılmıştır. Bu durum devletin en ağır zararı görmüş doğu illerinin sosyo-ekonomik kalkınması için güçlü bir program başlatmasını olanaklı kılmıştır. Aynı zamanda, terörizmle mücadele için bölgede bulunan olağanüstü güvenlik mekanizmaları, sivil düzeni yeniden oluşturmak amacıyla sistematik bir şekilde kaldırılmaktadır. Böylece, doğu bölgelerinde yaşayan kadınların çok yönlü sorunları ile mücadelede etkili politikalar ve programları uygulamaya koymak için olumlu bir ortam hazırlanmış bulunmaktadır.

1999 yılında, Türkiye'de başka bir felaket daha yaşanmıştır. Bugün hala izleri devam eden büyük bir deprem, can ve mal kaybına neden olmuş ve kamu bilincinde ezici bir etki bırakmıştır. Enkazı yeniden inşa etme çabaları, yoksulluk seviyesini önemli ölçüde genişleten ağır bir ekonomik kriz süreciyle karşı karşıya gelmiştir. Son dönemde, ekonomik iyileşmeye ilişkin kayda değer gelişmeler gözlemlenmekle birlikte, bu raporun yazıldığı sıralarda ortaya çıkan bölgede olası bir savaş ihtimali, hem tüm bölge hem de Türkiye için yeni bir tehdit unsuru oluşturacak gibi görünmektedir.

Türkiye'nin 4. ve 5. birleştirilmiş dönemsel ülke raporu böyle bir ortamda hazırlanmıştır. Türkiye'yi saran pek çok sorun ve tehdide rağmen devletin CEDAW ve Pekin Eylem Platformu ilkelerine olan bağlılığı sürmektedir. Hükümet değişikliklerine rağmen Türkiye'nin uluslar arası düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yapmış olduğu vaatlerden sapmalar söz konusu olmamıştır. Avrupa Birliği'ne giriş süreci kapsamında üstlenilen inisiyatifler de CEDAW ve Pekin Eylem Platformu vaatlerine ilişkin çabaları tamamlamaktadır.

Türkiye'nin 3. ve 4. birleştirilmiş raporu ilgili hükümet kuruluşları kadar akademisyenler ve sivil toplum örgütlerinin katkılarına da bulunduğu katılımcı bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Bu rapor, bir önceki rapor döneminden bu yana Sözleşme'nin her maddesine ilişkin gerçekleşen ilerlemeleri ve kazanımları belirlemeyi amaçlamaktadır. Kazanımlar anlamında kutlanacak birçok ilerleme olmasına rağmen, Türkiye'deki kadınların durumu gerek başlıca kalkınma göstergeleri gerekse kadınların karar alma sürecine katılımı ve kamu alanındaki temsililerinin daha sembolik yanları anlamında arzu edilen düzeyden uzaktır.

Kadınlar parlamentoda hala çok az düzeyde temsil edilmektedirler, kadına karşı şiddet hala bir sosyal yara olmaya devam etmekte ve özellikle ulusal bütçe başta olmak üzere kaynakların dağılımı hala toplumsal cinsiyete duyarlı bir nitelik taşımamaktadır. Bütçeye ilişkin bu sorun, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'ne ayrılan sınırlı insan ve finansman kaynağında açıkça görülmektedir. Ne yazık ki, Genel Müdürlük hala parlamentoda görüşülmek üzere bekleyen teşkilat yasası olmadan çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir. Halen, kadınların ilerlemesine yönelik ulusal mekanizmanın kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi ve hem kamu hem de özel alanda kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için yapılacak çok şey bulunmaktadır.

Türk Hükümeti, Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin değerli çalışmaları ve çabalarının takdirle izlemekte ve Türkiye'nin 3. ve 4. birleştirilmiş raporunun gözden geçirilmesi süresince yararlı bir diyalogun oluşacağı beklentisi içinde bulunmaktadır.

Kadına Karşı Ayrımcılığın Tanımı

Madde 1

İş bu Sözleşmeye göre, "kadınlara karşı ayırım" deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadınlara erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanımlanmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan

kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

"Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" 1985 yılında Türk hükümeti tarafından imzalanmış, Sözleşme, Türk Medeni Kanunu'nun Aile Hukuku bölümünün çelişmesi nedeniyle; kadınların hukuki ehliyeti kullanma, sözleşme yapma hakkı, ikametgah seçimi, çocuklarla ilgili sorumluluklar, aile adı, iş ve meslek seçimi gibi bölümlerini içeren 15. (paragraf 2 ve 4) ve 16. (1/g paragraf 1/c) maddelerine çekince konarak 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Söz konusu çekinceler, Türk Medeni Kanununun gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi ışığında Eylül 1999'da kaldırılmıştır. 8 Eylül 2000'de imzalanan ek İhtiyari Protokol 30 Temmuz 2002'de onaylanmıştır. Protokol, 29 Ocak 2003'te yürürlüğe girecektir. Türk Hükümeti, İhtiyari Protokolü kabul ederek, kadının ilerlemesi ilişkin vaatlerini ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne tam uyumu onaylamıştır.

Türk Medeni Kanunu'nun yeniden gözden geçirilmesi süreci 1993 ve 2001 yılları arasında tamamlanmıştır. Ayrımcılık içeren ifadeler, ayrımcılık karşıtı kavrama uygun olarak değiştirilmiş, böylece, Medeni Kanunu Sözleşme ile aynı çizgiye taşınmıştır. Yeni Medeni Kanun, Türk Parlamentosu tarafından 22 Kasım 2001'de kabul edilmiş, 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. Bunun yanında, Ekim 2001'de, Anayasa'nın 41. Maddesi, aileyi "eşler arası eşitliğe dayanan" bir kurum olarak tanımlamak amacıyla değiştirilmiştir.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü(KSSGM), Medeni Kanun'un uzun ve titiz tasarısı sürecinde aktif rol oynamış ve kadınların temel hak ve özgürlüklerine katılımını sınırlandıran ve ayrımcı uygulamaları sürdüren nedenleri ortadan kaldırmak için sivil toplum kuruluşlarının önerilerini de alarak Tasarıda yer alması istenen hususları, Adalet Bakanlığı tarafından Medeni Kanun tasarısını hazırlamakla görevlendirilen Komisyonun dikkatine taşımıştır.

Yeni Medeni Kanun, madde 15 ve madde 16'da ayrıntılarıyla yer verildiği üzere, aileye ve kadının aile içindeki rolüne yeni bir yaklaşım getirmiş ve böylece toplumsal cinsiyet ayrımcılığının sürekli yeniden üretildiği en yoğun düzeyi kendine hedef almıştır. Daha basit ve anlaşılır bir ifadeyle, yeni kanun birkaç yolla eşler arası eşitliği sağlar: evlilik birliğinin erkek reisi kavramı, eşlerin evlilik birliğini eşit karar alma otoritesiyle sürdürdükleri eşit ortaklık kavramıyla değiştirilmiştir, eşler, aile ikametgahı üzerinde eşit haklara sahiptir ve eşler, eşit temsil gücüne sahiptir. Önceki kanunda evlilik dışı çocuklar için kullanılan "gayrimesru çocuklar" kavramı kaldırılmış ve velayet anneye verilmiştir. Minimum evlenme yaşı yükseltilmiş ve her iki cinsiyet için eşitlenmiştir. Yeni Medeni Kanun tarafından getirilen en önemli değişiklik Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi'nin yasal mal rejimi olarak kabul edilmesidir (madde 218-241). Bu yasal reformlar raporun 15 ve 16. maddelerinde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Türk Ceza Kanununun gözden geçirilmesi ve yenilenmesi de, Adalet Bakanlığı koordinasyonu altında sürmektedir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, gönüllü kuruluşlar ve akademisyenlerin katılımıyla oluşturduğu komisyonun görüşleri doğrultusunda ilk taslağa ilişkin resmi görüşünü Adalet Bakanlığına iletmiştir. Adalet Bakanlığı Tasarı üzerindeki çalışmalarını tamamlayarak Başbakanlığa sunmuştur. (bkz. bu raporda madde 2/g).

Adalet Bakanlığı, "Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"ne ek oluşturacak ve "İnsan Kaçakçılığının, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol" ile birleşik bir yasa tasarısı (Türk Ceza Kanunu'na bazı maddelerin eklenmesi ve Örgütlü Suçlara Karşı Yasa'nın bir maddesinin değiştirilmesi) hazırlamıştır. Yasa, Parlamento tarafından 3 Ağustos 2002'de kabul edilmiştir. Yasa, zorla çalıştırmayı, zoraki hizmet sağlanmasını, esaret benzeri muameleyi, tehdit, zorlama, baskı veya pozisyonun kötüye kullanımı yoluyla organ talep edilmesini, kadın, erkek ve çocukların kaçırılması, taşınması, alıkoyulması ve ticaretinin yapılmasını ve buna maruz kalan savunmasız insanların kandırılması ve sömürsünü cezalandırır (bkz. bu raporda madde 6)..

Aile içindeki şiddeti önlemek amacıyla, 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun 17 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun çıktığı günden bu yana uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve Kanuna ilişkin görüş ve eleştirileri karşılamak üzere, Kanunun bazı maddelerinde değişiklik öngören bir Tasarı Taslağı hazırlanarak Başbakanlığa gönderilmiştir.

İşyerinde kadınlara eşit fırsat prensibinin gözlemlenmesinde ve AB standartlarına uyumu konusunda, mevcut sosyal güvenlik sistemindeki ebeveyn izni hükümlerini düzenleyecek ve eşitlikçi hale getirecek bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı, doğum sonrası 6 ay ücretsiz çocuk bakımı izninin ebeveyn izni olarak anne ve baba arasında paylaşılabilmesini öngörür. Aynı hak, evlat edinen ebeveynlere de verilmiştir. Yasa tasarısı, görüşülmek üzere Başbakanlığa gönderilmiştir. Kanuna ebeveyn izninin eklenmesi geleneksel ebeveynlik kavramını ve çocuk yetiştirilmenin kadının doğal işlevi olduğu fikrini güçlü bir şekilde sorgulamaktadır. Kanun yürürlüğe girdiğinde hem kadın hem de erkeklerin ilgi ve ihtiyaçları düşünülerek, eşlere iş ve özel hayatları için alternatif yollar sağlayacaktır. Kanun ayrıca, üreme fonksiyonları sebebiyle bazı işverenler tarafından güvenilmez çalışanlar olarak algılanan terfi haklarından yararlandırılmayan ve çoğunlukla istihdam dışı bırakılan kadınlar açısından çalışma yaşamındaki ayrımcı uygulamaları azaltmak yönünde pozitif bir etkiye sahip olacaktır. Buna ek olarak üreme sorumluluklarının ebeveynler tarafından paylaşıldığı bir ev ortamında yetişen çocuklar daha eşitlikçi, toplumsal cinsiyet rolleri içinde sosyalleşeceklerdir.

Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesindeki Yükümlülükler

MADDE 2: Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayırımı kınar tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

a) *Kadın ve erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ve diğer ilgili yasalara, henüz girmemişse dahil*

etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamak,

(Lütfen Birleştirilmiş 2. ve 3. rapora ve bu raporda madde 15ve 16'ya bakınız).

b) Kadınlara karşı her türlü ayrımı yasaklayan ve gerekli yerlerde müeyyideler de ihtiva eden yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmek,

Kadının ilerlemesi konusu, başlangıçtan bu yana Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme projesinin bir parçası olmuştur. Bu bağlamda yapılan birçok reforma rağmen, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985-1990)'na kadar, kalkınma planlamasında kadının statüsüne yer verilmemiştir. Kalkınma stratejilerini içeren Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)'nda kadının ilerlemesine yönelik bazı tedbirler belirtilmiştir. Bu bağlamda, Madde 10/e kadınlar için, özellikle eğitim alanında, eşit olanak sağlayıcı tedbirleri oluşturur. Plan, ayrıca, "Hukuki ve Kurumsal düzenlemeler" bölümünde; meydana gelen sosyo-ekonomik koşullar bağlamında, Türk Medeni Kanununda yapılacak değişiklikleri belirtmiştir. Daha önce belirtildiği üzere, kanun değiştirilmiş ve 1.Ocak .2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Bkz. bu raporun 15 ve 16. maddeleri).

Kadının ilerlemesi, sonraki hükümet programlarının önemli bir bölümü haline gelmiştir. Örneğin, 1999 yılında yapılan genel seçimlerden sonra kurulan 57. Hükümet Programında, "Kadınlarımızın ekonomik ve sosyal yaşantımızın her aşamasında üretime katılmaları özendirilecek, onların sosyal ve ekonomik statüsünün geliştirilmesine yönelik çabalar hızlandırılacaktır." ifadesine yer verilmiştir. Benzer şekilde, şuan ki Hükümet Programı(3 Kasım 2002 seçimleriyle kurulan 58. Hükümet), hayatın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemini tekrarlayarak, CEDAW ilkelerinin uygulanmasını hükümet programında öncelikli bir gündem maddesi olduğunu belirtir.

c) Kadın haklarının erkeklerle eşit olarak yasal olarak korunmasını ve yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kamu kuruluşları aracılığı ile kadınların her türlü ayrıma karşı etkin korunmalarını sağlamayı,

Kadının ayrımcılık karşısında korunması için ulusal mekanizma olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kuruluş ve teşkilatlanması, Birleştirilmiş 2. ve 3. Ulusal Raporda yer almaktadır. Son rapordan bu yana, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılanmasına ilişkin Yasa Tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarında görüşülerek kabul edilmiş, fakat buna yönelik başka bir adım atılmamıştır. Yasa tasarısı, toplumsal cinsiyetin tüm hükümet plan ve programlarına yerleştirilmesi için bir mekanizma olarak hizmet etmek üzere Kadın Statüsü Danışma Kurulu kurulmasını öngörür. Böyle bir Kurul kurulduğunda, ilerde oluşturulacak koruyucu kurumların kurulmasında rol oynayacaktır.

KSSGM, Başbakanlığa sunduğu bir yasa tasarısı ile, Parlatentonun iç işleyişine ilişkin kararnamede değişiklikle bir "Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu" kurulmasına olanak tanınmasını amaçlamıştır. Şuanda Parlatentoda 16 özel komisyon bulunmaktadır. Önerilen yasanın kabul edilmesi durumunda, Parlatento içinde tüm yasama faaliyetlerini toplumsal cinsiyet bakış açısı ile gözden geçirmekle yükümlü bir kurumsal mekanizma etkili olacaktır.

Buna ilişkin bir başka gelişme, kamu yönetimi sisteminde, karar ve uygulamalarından zarar gördüklerine iddia eden kişilerin şikayetlerini incelemek üzere bir ombudsman sisteminin kurulmasına ilişkin olarak Adalet Bakanlığı'nda yürütülen çalışmadır. KSSGM, bu sürece katkıda bulunmuştur.

d) Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamak,

(bkz. Birleştirilmiş 2. ve 3. Rapor)

e) Herhangi bir kişi kuruluş veya teşebbüsün kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için tüm uygun önlemleri almak,

Bu bağlamda alınan tedbirler bu raporun belirli maddelerinde tartışılmıştır.

f) Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları, değiştirmek veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli tüm uygun önlemleri almak,

KSSGM 2002 yılı boyunca yeni Medeni Kanunu tanıtmak amacıyla, valilikler, barolar ve kadın sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde ülke genelinde çeşitli toplantılar düzenlemiştir.

Türk Medeni Kanununda yapılan reform, kanundan ayrımcı hükümleri kaldırmada ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve aile ilişkilerinde eşitlikçi bir anlayış getirmede önemli bir ilerleme kaydetmektedir. Daha önce belirtilen değişikliklerin bazılarında söz edilmesine rağmen, ana değişiklikler, bu raporun 15. ve 16. maddeleri altında özetlenmektedir. Yeni kanun sadece kadın haklarını ve yasal durumu geliştirmeyecek, aynı zamanda kadına karşı ayrımcılığı oluşturan gelenekler ve uygulamalar ve algılamaları değiştirilmesi üzerinde uzun süreli bir etkiye sahip olacaktır. Reform süreci, kanun ve politika yapıcılar arasında ve halk genelinde diğer ilgili konular üzerinde tartışmaları canlandırarak toplumsal cinsiyet eşitliği gündemini genişletmede rol oynamıştır. Örneğin, aile mahkemelerinin kurulması konusunda bir yasa tasarısı hazırlanmış ve kısa zamanda kabul edilmesi beklenerek Parlatentoya sunulmuştur. Aile mahkemeleri, yürürlüğe girince, aile kanununa ve aile içi şiddete ilişkin 1998 kanununa ilişkin davalara bakacaktır. Şüphesiz, böyle uzman mahkemelerin ve uygun kadroların varlığı, yasal sistemin ayrımcılık karşıtı normlara ilişkin daha etkili bir şekilde cevap verme kapasitesini güçlendirecek ve böylece yasal işlemlerde kadınların karşılaştığı engelleri azaltacaktır.

Anayasa, Türk Ceza Kanunu, Vatandaşlık Kanunu, Kamu Görevlileri Yasası, İş Kanunu ve Sosyal Güvenlik Yasası'nda kalan ayrımcı hükümlerin değiştirilmesi için yeni reformlara ihtiyaç vardır. Yukarıda belirtildiği üzere bu alanlardan bazıları üzerinde

çalışmalar sürmektedir. Türk Ceza Kanunundaki amaçlanan değişiklikler madde 2/g'de belirtilmiştir. Ayrımcı hükümleri değiştirmede diğer önemli girişimler şöyledir:

Aile İçi Şiddete İlişkin Kanun

Daha önce bahsedilen, 17 Ocak 1998'de çıkarılan Ailenin Korunması Kanunu, aile içinde yaygın olarak işlenen kadına karşı şiddet konularıyla uğraşmada olumlu bir adımdır. CEDAW Komitesinin Türkiye'nin bir önceki raporuna getirdiği tavsiyeler yasal düzenlemeleri harekete geçirmede rol oynamıştır. Bu yasanın kabul edilmesinden önce, aile içi şiddete ilişkin davalar Ceza Kanunu genel hükümleri altında düşünülmekteydi. Bu tip suçların sonuçlandırılması ve cezalandırılmasında ortaya çıkan güçlükler, aile yaşamının özel alanının, mevcut yasamanın düzenleyici mekanizmalarının oldukça dışında kalmasından kaynaklanmaktadır. Aile içi şiddete ilişkin yeni yasa daha önce özel olarak algılanan konuları kamu ilgisine açmıştır ki bu sayede suçlu çeşitli cezai tedbirlere tabi tutulur. Suçlu evden uzaklaştırma, suçlunun sahip olduğu silahlara el koyma, geçici nafakası ödemesi, aile üyelerini iletişim araçları vasıtasıyla rahatsız etmemesi, aile üyelerinin eşyalarına zarar vermemesi gibi. Bu tedbirlere uyulmaması halinde üç aydan altı aya kadar hapis cezası öngörülmüştür. Şiddet mağdurlarının polise bizzat şikayette bulunabilecekleri gibi, bu şiddete tanık olan ve bu şiddetten haberi olan kişilerin başvuruları üzerine de Kanun uygulanabilmektedir. 1 Ocak 1999 ve 31 Aralık 2001 tarihleri arasında, 7613 aile içi şiddet vakası mahkemelere ulaşmış ve 7449'u sonuçlandırılmıştır.

KSSGM, kanunun hükümlerini ülke genelinde tanıtılması için bir broşür hazırlamıştır. Genel Müdürlük yasanın uygulanmasını da gözlemlemektedir. Bu bağlamda, değişiklik önerileri Başbakanlık görüşüne sunulmuştur. Ayrıca, 15 Kasım 2002'de, Adalet Bakanlığı kanunun uygulanması ve yorumlanmasına rehberlik edecek bir genelge yayımlamıştır.

Kadın Namusu

Geçen on yılda Türkiye'de en çok tartışmaya yol açan konulardan biri, kadın cinselliğinin, kadının insan haklarının ve Anayasanın 17. Maddesinin bağışlanamaz bir ihlali olarak sayılan bekaret testidir. 17. Maddesi, "tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz" ifadesini içermektedir. Geçmişte, kanundaki çeşitli hükümler zorla bekaret testi yaptırmayı haklı çıkaracak şekilde kullanılmıştır. 31 Ocak 1995'te yürürlüğe giren Millî Eğitim Bakanlığı Lise Eğitim Kurumları Ödülleri ve Disiplin tüzüğü buna örnek gösterilebilir. Tüzük, "iffetsizlik ispatı"nın resmi eğitim sisteminden atılmak için geçerli bir neden oluşturduğunu ifade eder. Bekaret testi, sık sık, gerekli delil üretilmesi için bir metot olarak kullanıldı. Kadın gruplarının baskısı ve kamu tartışmaları sonucunda, KSSGM'nin tavsiyesi üzerine, Millî Eğitim Bakanlığı 26 Şubat 2002'de, revize edilen tüzükten "iffetsizlik"ten söz edilen kısmı çıkarmış ve böylece toplumsal cinsite dayalı büyük bir ayrımcılık ortadan kaldırılmıştır.

Bundan önce, 13 Ocak 1999'da, Adalet Bakanlığı, kamu baskısı ve protestolara cevap olarak, kadınlara rızaları olmadan disiplin cezası nedenleriyle bedensel muayene yapılmasını veya onlara acı çektirecek veya incitecek bir tavrı yasaklayan bir yönetmelik yayımlamıştır. Yönetmelik bekaret testini, tecavüz, çocuklarla cinsel münasebet ve fuhuşu teşvik etme veya aracı olma durumlarında yasal olarak gerekli vajinal ve anal muayeneden ayırarak ortadan kaldırmıştır. Böyle durumlarda, gerekli görüldüğünde, hakim kadının rızası olmadan vajinal veya anal muayene emri verebilir. Fakat, yargıç kararına kamu savcısından gelecek yazılı bir onayın eşlik etmesi gerekmektedir.

Doğuma İlişkin Yasalar

Doğum izni ve buna ilişkin konular Devlet Memurları Kanunu ve İş Kanunu tarafından düzenlenmektedir. Devlet Memurları Kanunu doğumdan önce 3 hafta, doğumdan sonra 6 hafta ücretli ve 1 yıl ücretsiz izin vermektedir. Diğer yandan, İş Kanunu doğumdan önce 6 hafta, doğumdan sonra 6 hafta ücretli, 6 ay ücretsiz izin vermektedir. KSSGM tarafından hazırlanan bir yasa tasarısı, iki düzenleyici mekanizma altında hakların uyumluluğunu sağlamayı amaçlayan Başbakanlığa sunulmuştur. Bunun yanında, yasa tasarısı, ücretli doğum izinlerinin ebeveyn iznine dönüştürülmesini, evlat edinenlerin de bu izinlerden yararlandırılmaları, çocukların bakımı ve yetiştirilmesinde babaların da aktif olarak rol almalarını tavsiye etmektedir.

İş Güvenliği

İş Kanunu ve diğer ilgili yasalarda iş güvenliğinden söz eden maddeler değiştirilmiş ve 15 Mart 2003'te yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Değişikliklere göre, sendika üyeliği veya sendikal faaliyetlere katılma, sözleşmeden doğan haklarını takip için işveren aleyhine dava açma nedeniyle iş akdi fesh edilemeyecektir. Kanun, çalışanları, ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, din, siyasi görüş, etnik veya sosyal kökene dayalı her türlü ayrımcılıktan da korumaktadır. Kontratın bitmesini içeren durumlarda, işveren, fesih bildirimini yazılı olarak yapmak ve fesih sebebini açık ve kesin bir şekilde belirtmek zorunda olduğu gibi, anlaşmazlık halinde ispat yükümlülüğü de işverene ait olacaktır.

g) *Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden bütün ulusal cezai hükümleri kaldırmayı.*

Adalet Bakanlığı 9 Ekim 2002'de Başbakanlığa bir yasa tasarısı göndermiştir. Amaçlanan değişiklikler arasında:

- İşkençe eylemleri herhangi birinin işleyebileceği bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır. Bu tür suçların onsekiz yaşını bitirmemiş çocuklara ve bir çifte karşı işlenmiş olması hali suçu ağırlaştırıcı faktör olarak sayılması ve ağır cezaya taban oluşturması;
- Evlenme vaadiyle bekaret bozmayı cezalandıran 423. Maddenin kaldırılması;
- Herhangi bir nedensel şüphe olmaksızın, adam öldürme veya saldırı, zina, karı-koca, kız kardeş, erkek kardeş veya

başka bir akrabanın gayrimeşru cinsel ilişkide bulunmasını içeren durumlarda cezanın indirilmesine ilişkin 462. Maddenin kaldırılması;

- "Psikolojik baskı"nın, zorla tecavüz veya tecavüze teşebbüs hareketi olarak sayılması;
- "Cinsel bütünlüğe karşı işlenen suçlar"ın, kamuya karşı işlenen suçlar olmaktan çok, kişiye karşı işlenen suçlar olarak tanımlanması;
- Evlilik içi tecavüze ilişkin bir hükmün getirilmesi;
- Tecavüz cezası, kurbanın yaşına göre değişirken, en ağır ceza 12 yaşından küçük çocuklara karşı işlenen cinsel suçlarda öngörülmektedir;
- Cinsel amaçlı kaçırılmaya maruz kalan kadınların medeni statüsüne dayalı ayırımın kaldırılması;
- Cinsel suçlarda, ceza, mağdur ile cinsel suçu işleyen kişinin evlenmesi halinde cezanın ertelenir; fakat tasarı bu durumu değiştirir ve hakim öncelikle mağduru ve sanığı dinlemesi, iki tarafın birden hür iradeleriyle evlenmek istediklerine ikna olması hükmünü getirir. Fail birden fazla olursa ve içlerinden biri mağdurla evlenirse, diğer failerin de cezalarının erteleneceği hükmü değişmemiştir;
- Tecavüz suçlarında, "cinsel uzuv" dışında herhangi başka birşeyin kullanılması da tecavüz olarak düşünülmüştür;
- 3.Ağustos 2002 tarihinde Parlamento tarafından kabul edilen Avrupa Birliğine Uyum Yasaları Paketine bir bölüm oluşturan Türk Ceza Kanununun, İş ve Çalışma Hürriyeti Aleyhine Cürümlere ilişkin maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik, örgütlü insan ticareti için ayrıntılı düzenleyici hükümler ve ceza artırımı getirilmiştir.

Yukarıda özetlenen değişiklik önerileri, kadınlara ve genç kızlara yapılan cinsel saldırı suçlarının, kamu ve aile düzenine karşı işlenmiş ağır suçlar olarak değerlendirildiği mevcut yasada bulunan patriarkal cinsellik anlayışından önemli bir kopuşu temsil eder. Yasa tasarısı, cinsel suç kavramlarını kişiye karşı işlenmiş suçlar olarak kabul ederek, sadece adaleti güçlendirmeyecek aynı zamanda Türk toplumunda hala kadın cinselliğine bağlanan ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın altında yatan temel faktör olan namus kavramını sorgulamaya yardımcı olacaktır.

Önceki Türkiye raporunda bahsedildiği üzere, erkek zinasını düzenleyen Ceza Kanunu Madde 441, 1996'da Anayasa Mahkemesi tarafından anayasal eşitlik ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle iptal edilmiştir. Bir yıllık yasal süre içerisinde yeni bir kanun hazırlanmaması nedeniyle, erkek zinası yasa altında suç olmaktan çıkmıştır. Diğer yandan, Madde 440'la düzenlenen kadın zinası da etkili kalmıştır. Ceza Yasasında kadının zinası ayrı bir madde de düzenlenmiş olduğundan kadın ile ilgili hüküm eşitlik ilkesine aykırılık nedeniyle 23.06.1998 tarihinde Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir. Sonuç olarak, zina kadın ve erkek için suç olmaktan çıkmış ve sadece Medeni Kanunda boşanma nedeni oluşturabilmektedir.(Madde 161) Kişilik hakkının saldırıya uğradığı gerekçesiyle boşanma davası açmak, zarar gören tarafa genel zararlarının karşılanmasını isteme yetkisi verir.(Medeni Kanun Madde 174)

Kadının İlerlemesi ve Gelişmesi

MADDE 3: *Taraf devletler özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.*

Kuruluşundan bu yana, kadının kalkınması ve ilerlemesi Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme çabalarının bir parçası olmuştur. Bu süreçte, daha önceki raporlarda belirtildiği gibi, Türk kadınlarına birçok sivil hak, dünya standartlarına göre çok daha erken verildi. Daha önce belirtildiği üzere, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planından (1985-1990) bu yana, kadın konuları kalkınma politikası ve planlaması için bağımsız bir ilgi alanı olarak tanınmıştır. Bu raporun 14. Maddesinde tartışıldığı üzere, kadınlar kalkınma projelerinde, mevcut bölgesel ve sektörel boşluklara köprü oluşturmak için öncelikli hedef gruplar olarak tanımlanırlar.

Uluslararası standartların gözlemlenmesinde, Türkiye hem CEDAW'a ve İhtiyari Protokol'e taraf olmuş hem de Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ILO, OECD, Avrupa Konseyi, AGİK gibi kuruluşlara ilişkin diğer ilgili uluslararası antlaşmalara taraf olmuştur. Türkiye ayrıca tüm bölgesel ve global eşitlik ve insan hakları alanındaki adımları desteklemekte ve ilgili uluslararası platformlara katılmaktadır.

Kasım 1997'de, Türkiye Avrupa Konseyi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 4. Bakanlıklar Konferansı'nı İstanbul'da ağırlamıştır. Konferansın teması "Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" idi. Tartışmalar iki alt-konu üzerinden sürdürüldü: "Demokrasinin Ana Kriteri Olarak Toplumsal Cinsiyet" ve "Demokratik Toplumda Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Kazanılması: Erkeklerin Rolü". Konferans, toplumsal cinsiyet politikalarına rehberlik etmesine yardımcı olmak üzere için hazırlanan "İstanbul Deklarasyonu"nun kabul edilmesiyle sona ermiştir.

Türkiye, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla, BM Genel Kurulu Ekonomik ve Sosyal Konseyi Kadın Statüsü Komisyonunun tüm çabaları ve adımlarına aktif olarak destek vermekte ve katılmaktadır. Bu bağlamda, KSSGM, Pekin+5 süreci

için yapılan hazırlıklarda sivil toplum örgütleri ile yakın bir şekilde çalışmıştır. Hükümet ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinden oluşan resmi bir delegasyon, hem ECE'deki Pekin+5 bölgesel hazırlık toplantısına hem de BM Genel Kurulu "Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış" özel oturumuna aktif olarak katılmıştır. Türk delegasyonu Pekin+5 sonuç belgesi görüşmelerine, özellikle üreme sağlığı, namus suçları ve zorla ve erken evlilik gibi konulara ilişkin, önemli katkılarda bulunmuştur.

Birleşmiş Milletler Kadının İlerlemesi Bölümü (DAW) ile Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün işbirliğinde 6-9 Kasım 2001 tarihinde Ankara'da "Çevre Yönetimi ve Doğal Afetlerin Etkilerinin Hafifletilmesinde Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı" konulu bir uzmanlar toplantısı düzenlenmiştir. Toplantı doğal afetler konusunu işleyen Kadın Statüsü Komisyonu 46. oturumu ile birlikte yapılmıştır.

Ulusal düzeyde, kadının kalkınması ve gelişmesine en önemli katkılardan biri cinsiyete dayalı veri oluşturulması ve yaygınlaştırılması alanında olmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye'de insan kaynakları konusunda istatistiksel verilerden sorumlu ana kurumdur. Enstitü'nün Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Bölümü tarafından derlenen toplumsal cinsiyet istatistikleri ve göstergeleri konusundaki veri tabanı, politika oluşturma, kalkınma programlarını izleme ve değerlendirmeye yönelik güvenilir ve güncel veri sağlamaktadır.

DİE ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, UNDP tarafından desteklenen bir projesi çerçevesinde, özellikle nüfus, demografi, hanehalkı yapısı, eğitim, işgücü konularına odaklı bir toplumsal cinsiyet istatistikleri ve göstergeleri veri tabanı geliştirilmesine yönelik çalışmaları 1998 yılında tamamlamıştır. Veri tabanına, Devlet İstatistik Enstitüsü web sitesi yoluyla girilebilir.(www.die.gov.tr) T.C. Hükümeti-UNICEF 2001-2005 İşbirliği Programı'nda belirtilen tavsiyeye bağlı olarak, hem Çocuk Hakları Sözleşmesi hem de Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'ne uyumunun etkili bir şekilde izlenmesine olanak tanıyacak Kadın İstatistikleri ve Göstergeleri Veri tabanı ile Çocuk Bilgi Ağı'nın birleştirilmesi çalışmaları sürmektedir.

Bu gelişmelere paralel olarak, DİE veri toplama yaklaşımlarını toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yeniden gözden geçirmekte ve katılımcı araştırma ve proje uygulama metodolojilerini geliştirmektedir.

Kadın-Erkek Eşitliğinin Hızlandırılması

MADDE 4.1. *Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, iş bu sözleşme de belirtilen cinsten bir ayırım olarak düşünülmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların korunması sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilecektir.*

4.2. *Anneliğin korunması amacıyla İş bu sözleşmede belirtilenler dahil, Taraf Devletlerce alınacak özel önlemler, ayrımcı olarak nitelendirilmeyecektir.*

(bkz. Birleştirilmiş 2. ve 3. Ulusal Rapor)

Türkiye'nin bir önceki raporunda belirtildiği üzere Türkiye Halk Bankası ve Türkiye Vakıflar Bankası tarafından kadınların ekonomik kalkınmaya katılımını sağlamak ve girişimciliğe teşvik etmek amacıyla başlatılan "Kadına Özel Kredi Programları" başlatılmıştır. Bu programlar devam etmektedir.

Kadının siyasi katılımını artırmak için siyasi partiler tarafından kabul edilen özel tedbirler için (*bu raporun 7. maddesine bakınız*).

1475 sayılı İş Kanunu'nu değiştiren ve halen tasarı halinde bulunan 4857 sayılı Yeni İş Kanunu'nda kadını koruyucu mevcut hükümler aynen yer alırken, bazı yeni hükümler de eklenmiştir. Yeni İş Kanunu, "hamilelik ve doğum nedenleriyle işçinin iş ahdinin feshedilemeyeceğini (madde 18)", "cinsiyet ve gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağını (madde:5)", "çocuk emziren kadın işçilerin yasal süt izni olarak belirtilecek sürelerin iş süresinden sayılacağını ve çalışma süresi içinde bebeklerine bakabileceklerini (madde:66)" belirtir.

Yeni İş Kanunu'na, "yer ve su altında her yaşta kadınların çalıştırılmalarının yasak olduğu (madde:72)" ve "doktor raporu ile gerekli görüldüğü takdirde, hamile kadın işçinin sağlığına uygun daha hafif işlerde çalıştırılacağı, bu halde işçinin ücretinde indirim yapılamayacağı (madde:74)" hükümleri eklenmiştir.

"Kadın işçilerin gece postalarında" (madde:73), ve "ağır ve tehlikeli" işlerde (madde:85) çalıştırılmalarına ilişkin usul ve esasların Sağlık Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının birlikte hazırlayacakları yönetmelikle düzenleneceği hükümleri önceki yasa da olduğu gibi aynen yer almıştır.

Yeni İş Kanunu'na göre; "işyerinde cinsel taciz"e uğrayan işçinin iş ahdini feshedebileceği ve kıdem tazminatını alabilecektir. Ceza Kanunu cinsel taciz olayının mahkemeye intikal etmesine yasal olanak sağlamaktadır.

Cinsiyet Rollerini ve Kalıplaşmış Değer Yargıları

MADDE 5. Taraf devletler tüm uygun önlemleri alacaklardır:

a) Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,

Türkiye’de, toplumsal cinsiyet perspektifinin ana plan ve programlara yerleştirilmesi ve olumsuz toplumsal cinsiyet kalıp değerlerine dair uygulamalar ve yargıların ortadan kaldırılması çalışmaları sürmekte olan bir çaba olup, süreç hala ilk aşamasındadır. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM), program ve faaliyetlerini, diğer hükümet organları, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler bünyesinde açılan toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları programları ve araştırma merkezleri ve diğer ilgili örgütler ile işbirliği ve koordinasyon içerisinde biçimlendirmeyi ve yürütmeyi amaçlamaktadır.

KSSGM kamu sektöründe toplumsal cinsiyete duyarlı politikaları ve programları iletirmek ve teşvik etmek amacıyla tüm ilgili bakanlıklarla bir iletişim ağı kurmuştur. Söz konusu iletişim çabalarının sonuçlarına verilebilecek en iyi örnek, merkezîyetçi yapıdan uzaklaşmak amacıyla valilikler bünyesinde oluşturulmuş olan kadının statüsü birimleridir. 1998’den bu yana, sadece 14 birim kurulmasına ve insan gücü ve bütçe açısından yetersiz olmalarına rağmen, bu birimler ulusal mekanizmanın toplumsal cinsiyet eşitliği program ve projelerini ülke geneline yaygınlaştırma yönünde bilgilendirme ve hizmet merkezleri olarak çalışmakta, ve böylece daha geleneksel yerlerde kadınlar hakkındaki olumsuz davranış kalıplarını ortadan kaldırmada toplumsal cinsiyet duyarlılığının oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Araştırması ve Eğitiminde Akademik Kuruluşlar

Akademik kurumlar, özellikle toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları programları ve merkezleri yoluyla, kadınların insan hakları ve eşitliğine ilişkin kamu görüşünü şekillendirmede önemli rol oynamaktadır. Üniversitelerde temel olarak 2 tür yapılanmaya sahiptirler: (i) kadın çalışmaları konusunda araştırma üstlenen ve mastır derecesi veren disiplinlerarası yüksek lisans programları. Şuanda ülkemizdeki çeşitli üniversitelerde 4 yüksek lisans programı bulunmaktadır; (ii) derece programlarının yanında eğitim programları da sunan kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezleri. 1990’ların ortalarından bu yana, bu merkezlerin sayısı 14’e ulaşmıştır. Yüksek Öğretim Kurumu üniversitelerde bu merkezlerin oluşumunu aktif bir şekilde iletirmektedir. KSSGM bu program ve merkezlerin bazılarının kuruluşuna finansal destek sağlamıştır.

Bu akademik yapılanmalar genç profesyonellere toplumsal cinsiyet duyarlı eğitim sağlamakta, kadın statüsü ve toplumsal cinsiyet ilişkileri konularında bilgi oluşturmakta, toplumsal cinsiyet bakış açısının akademide ana plan ve politikalara yerleştirmekte, politika oluşturmaya katkıda bulunmakta, güvenlik güçleri, yasal personel, sivil toplum örgütlerinin üyeleri gibi kadın konularına dahil kamu ve özel aktörlere yönelik eğitim atölye çalışmaları ve seminerler örgütlemekte ve savunuculuk yoluyla toplumda kadın hakları ve eşitliği konuları hakkında bilinç yükseltmektedir. Bu kuruluşlardaki fakültelerin bazıları uluslararası toplumsal cinsiyet platformunda aktif olarak bulunmakta, böylece global toplumsal cinsiyet gündemine katkıda bulunmakta ve ayrıca uluslar arası toplumsal cinsiyet eşitliği normlarının yerelle uyumuna da yardım etmektedir. Kişisel araştırmaları, yayınları ve uluslar arası konferanslarda katılımlarıyla, feminist akademisyenler teori, metod ve Türkiye’de kadının durumunun özellikleri anlamında literatüre katkıda bulunmaktadırlar.

Kadın araştırma ve eğitim programları ve merkezleri ekonomik darboğazlarla karşılaşmaktalar. Projeler ve diğer faaliyetleri üstlenmek amacıyla, esas olarak, tek ve çok yanlı bağış fonlarına güvenmektedirler. Büyük ölçüde dış kaynaklardan desteklenen KSSGM, bu akademik kuruluşların araştırma ve eğitim faaliyetleri üzerindeki finansal desteğini genişletmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP)’nin teknik desteği, yıllar boyunca, KSSGM’nin bu adımları desteklemesinde ana kaynak oluşturmıştır.

Medyada Cinsiyetçilik

Medya kadınlara karşı ayrımcı olan cinsiyet rolü kalıplarını üretmekte ve devam ettirmektedir. Kadın bedenini objeleştirmenin yanında, medya, kadınların çoğunlukla cinsiyetsizleştirilmiş anneler ve ev sorumluları, erkeklerin profesyonel ve güç ile otoritenin temsilcileri olarak yer aldığı, geleneksel cinsiyet rolleri içinde sunmaktadır.

Fakat, 1990’lardan sonra kadın hareketinin olgunlaşması ve kadın ulusal mekanizması kadar kadın çalışmaları programlarının etkisiyle de, medyada cinsiyetçilik, hem kadının temsili hem de çeşitli medya örgütlenmelerine olan kadın katılımı anlamında, daha görünür olmuş, tartışma ve araştırmaların başlığı haline gelmiştir. Akademik yayınların artması ve yazılı ve görsel basında haber, reklam vb.nin üretiminde cinsiyetçi uygulamaları analiz eden öğrenci tezleri sistematik olarak artmış ve konuyu daha da görünür kılmıştır. Medyadaki cinsiyetçilik probleminin artan görünürlüğü ayrıca Kadın, Kültür ve İletişim Vakfı tarafından 1995 yılından bu yana yayımlanan *Kadınlara Mahsus Gazete*, *Pazartesi* dergisinin rolüne atfedilmelidir. Diğer kısa ömürlü feminist yayınların aksine, Pazartesi dergisi 1995’ten bu yana iki aylık bir yayın olmayı korumuş ve ülke genelinde bir dağıtım ağı ile ilk ve tek feminist yayın olmuştur.

Kadınların medyanın çeşitli sektörlerinde büyük ölçüde temsil edilmemeleri sektörün cinsiyetçi ısrarına katkıda bulunmuştur. Ancak, son on yıl boyunca özel medya şirketlerinin sayısındaki artışla, özellikle TV ve sinema endüstrisinde çalışan kadınların sayısı da artmıştır. Fakat, yönetim mevkilerinde kadınların oranı hala önemsiz düzeydedir. Medyanın farklı sektörlerinde çalışanlar üzerinde cinsiyete dayalı veri yetersizdir. Bu yüzden, referans sadece bazı dağınık bilgi kaynaklarına yapılabilir. Örneğin, Haziran 2002’de, basın mensuplarına verilen sarı basın kartı sahibi 11.322’den sadece 1873’ünün kadın gazetecilerin olduğu görülmekte, özerk bir kurum olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nda (TRT) çalışan 8180 personelin 2030’unu ve yönetici düzeyindekilerin ise 214’ünden 116’sını kadınların oluşturduğu görülmektedir. Yönetici düzeyinde, kadınlar esas olarak orta düzey yönetici olarak çalışmakta ve üst düzey yönetim görevlerinin % 1’ini oluşturmaktadırlar. TRT televizyon kanallarında kadınlara yönelik programların oranı yıllık ortalama yüzde 6,9, radyo kanallarında ise kadınlara yönelik programların oranı % 15-17 arasında değişmektedir.

Kadına Yönelik Şiddet

Ülkemizde kadına yönelik şiddet hala geniş kitleleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen, acil önlemler alınarak, azaltılması ve ortadan kaldırılması gerekmektedir. Şiddetin sürmesi birçok faktöre atfedilebilir; şiddeti yasaklayan yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında ortaya çıkan güçlükler, var olan yönetmelik ve mekanizmalar hakkında bilgi ve bilinç yoksunluğu, sorunun altında yatan nedenlere yönelik etkili tedbirlerin olmayışı ve medyanın şiddet eylemlerinin sunumunda gösterdiği kışkırtıcı rolünün sürmekte oluşu, kadına yönelik şiddet varlığını sürdürmektedir.

Şiddete maruz kalan kadınlar için mevcut destek ve yardım mekanizmaları arasında, dikkate en değer olanları şunlardır:

1. Danışma Merkezleri ve Sığınma Evleri

Ülkemizde kadına yönelik şiddetin kamuoyunun gündemine sunulması kadın hareketinin çabalarıyla gerçekleşmiştir. Şiddet karşıtı kampanyalar ve kadınların insan hakları savunuculuğu yoluyla, kadın hareketi, kamuoyunda duyarlılık yaratma ve kadınları şiddetle ilgili yasalar ve mekanizmalar konusunda bilgilendirme konusunda önemli rol oynamıştır.

Kuruluş amaçlarının bir parçası kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak olan sivil toplum örgütleri, şiddete uğrayan kadınlara fiziksel, ruhsal, sosyal, ekonomik ve hukuksal sorunlarına cevap verecek problem çözme stratejileri geliştirmekte ve şiddet konusunda araştırma yapmakta, veri toplamaktadır. Bu kapsamda, ayrıca danışmanlık hizmetleri ve zarar görmüş kadınlara sığınak sağlamaktadır. Daha önce sivil toplum örgütleri tarafından açılmış olan iki kadın sığınma evi maddi yetersizlik nedeniyle kapatılmış, sivil toplum örgütlerince açılmış bulunan kadın danışma merkezlerinin sayısı 1995 yılında 3 iken, 2002 yılında 8'e yükselmiştir. Öte yandan, hem KSSGM hem de 81 ilin İl Sosyal Hizmet Müdürlükleri tarafından rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddeti önlemek amacıyla hükümet tarafından sağlanan hizmet ve programlara ilişkin ulusal politika ve planlar geliştirmekle yükümlüdür.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu şiddete uğrayan ve/veya uğrama riski taşıyan kadınlara yönelik hizmetlerini ağırlıklı olarak kadın konukevleri ile vermektedir. Kadın konuk evlerinin sayısı sınırlı olmasına rağmen, bütçe imkanları çerçevesinde kadınlara ve çocuklara terapi hizmetleri sağlamaktadırlar. Mağdur kadınlara yönelik 9 kadın konukevinden 8'i SHÇEK bağlı olarak çalışmaktadır. 1995'ten 2002'ye kadar, toplam 3139 kadın ve 2609 çocuk bu sığınaklarda barındırılmış ve 541 kadına iş sağlanmıştır. İstanbul'da bir kadın konukevi bir belediyeye bağlı olarak çalışmaktadır.

Bunun yanı sıra, şiddete maruz kalan kadınlar ve genç kızlara, aynı ve nakdi yardım desteği de sağlayan çeşitli toplum merkezleri, aile danışma merkezleri, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, rehabilitasyon merkezleri, huzurevleri, gündüz bakımevleri vasıtasıyla ulaşılmıştır. Mağdur kadınlara sığınak evler Türkiye'de oldukça yeni bir adımdır, özellikle de kamu sektörü için. Reşit olmayan ve evlenmemiş anneler için barınma sağlamak da dahil, sığınak evlerin kapasitesini artırma ve genişletme çalışmaları sürmektedir. Hatta, 21 ilde hizmet veren kadınlara yönelik bir direkt telefon hattı, şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan kadınlara psikolojik, hukuki ve ekonomik alanda danışmanlık hizmetleri sunmaktadır.

Fiziksel, duygusal ve ya cinsel tacizle karşılaşan kız çocuklarına yardım etmek için benzeri hizmetler henüz tam olarak kurumsallaşamamıştır. Buna ilişkin yeni çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

2. Eğitim ve Öğretim

Güvenlik güçleri, sağlık personeli ve kadına karşı şiddetle ilgilenen diğer kamu görevlilerinin eğitimi ve kadınlarla kız çocuklarının yasal hakları konusunda aydınlatılması da kadına yönelik şiddeti önlemek konusunda başka bir öncelikli amaçtır. KSSGM, kendi programlarının yanında, bu alanda çalışan sivil toplum örgütleriyle de işbirliği yapmaktadır. Bu bağlamda, kadına yönelik şiddet ve mağdur kadınlara yönelik merkezler hakkında 3 kısa film ve 14 spot film hazırlanmıştır.

SHÇEK, sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde eğitim programları da üstlenmektedir. 1998'den bu yana, kadın ve genç kızların kendi hakları konusunda bilinçlerini yükseltmek, kendilerine olan bakış açılarını değiştirmek ve kendilerini koruma kapasitelerini artırmak amacını taşıyan kadınların insan hakları üzerine 3 aylık süreçlerde haftada yarım gün süren kurslar verilmektedir.

Yine 1995'den itibaren Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP), 14 Mayıs 1998'de İşlevsel Yetişkin Okuma Yazma Programı (İYOP) ve Baba Destek Programları (BADEP) uygulanmaya başlanmıştır.

1999'dan beri, töre cinayetleri konusunu kamu tartışmasına açmak için sivil toplum örgütleri kadar hükümet tarafından da yoğun bir gayret sürmektedir. Bu bağlamda, kültür başlığı altında işlenen bu vahşi eylemi ve hukuk sisteminin böyle bir fenomeni ele almadaki yetersizliklerini tartışmak amacıyla çeşitli paneller düzenlenmiştir. 25 Kasım 2000 tarihinde, Kadına Yönelik Şiddete Hayır Günü nedeniyle, namus cinayetlerinin kültürel meşruiyet bularak devam ettiği Güneydoğu Anadolu'da bir panel düzenlenmiştir. Panel tartışmalarının tutanakları yayımlanarak, tüm kamu otoriteleri, üniversiteler ve istekte bulunan herkese dağıtılmıştır. Ayrıca, medyada namus cinayetlerine yönelik hassasiyetin son zamanlarda oldukça söz edilir hale gelmiş olması dikkate değerdir. Namus cinayetine ilişkin haberlere gazetelerin ön sayfalarında geniş biçimde yer verilmektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele açısından kurumsal bir mekanizma olarak büyük öneme sahip olan kadın sığınma evleri konusunda kamu bilincinin artırılması ve kadın sığınma evleri ile şiddet kurbanı kadınlar için danışma merkezlerinin kurulmasına destek bulunması amacıyla, kadın sivil toplum örgütlerince 1998 yılından beri her yıl "Kadın Sığınakları Kurultayı" yapılmaktadır. Kurultaya devletin ilgili kurum ve kuruluşları da katılmaktadır.

Eğitim ve danışmanlık faaliyetleri 28 ildeki Barolar bünyesinde örgütlenen kadın hukuku komisyonları tarafından da sağlanmaktadır. Bu komisyonlar, Mayıs 1999 tarihinde daha etkili çalışabilmek amacıyla barolar birliği bünyesinde Türkiye Baroları Kadın Komisyonları Ağı'nı kurdular. Kadın hukuku komisyonlarının faaliyetleri arasında, danışmanlık ve eğitim amaçlı çalışmalar, yasal düzenlemelerde toplumsal cinsiyet konusunda ayrımcı hükümlerin tespit edilmesi ve doğru tedbirlerin alınması bulunmaktadır.

(b) Anneliğin sosyal bir işlev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her durumda çocukların yararlarını her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimi sağlar.

SHÇEK, korunmaya muhtaç çocuklara ve ailelere, aynı-nakdi yardım, gündüz bakım merkezleri, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, koruyucu aile ve evlat edinme hizmeti ve sokak çocuklarına yönelik çocuk ve gençlik merkezleri, özürli çocuklara ise bakım ve rehabilitasyon merkezleri ile hizmet vermektedir. Bu bağlamda, 84 gündüz bakım merkezi ve 104 Yetiştirme Yurdu, yaklaşık 18.000 çocuğa hizmet vermektedir. Ayrıca, 22 Çocuk ve Gençlik Merkezi ile sokakta yaşayan/çalışan çocuklara ve ailelerine yönelik danışma, eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri verilmektedir. Söz konusu hizmet kapsamında, fuhuş yapan kız çocuklarına yönelik hizmet verecek özel bir merkezin kurulması çalışmaları devam etmektedir.

Başka bir kamu kurumu olan Aile Araştırma Kurumu tarafından 1998 yılında, ebeveynlere çocuk bakımı ve eğitimi, ebeveyn rol ve davranışları konusunda seminerler veren; erken evlilik, akraba evlilikleri, kız çocuklarına karşı geliştirilen olumsuz tutumlar, aile içi iletişim, madde bağımlılığı, gebelik, kısırlık, doğum öncesi bakım, bebek ve çocuk bakımı, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık, kişisel gelişim, cinsellik, eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri gibi birçok konuda bilinç yükseltme çalışmaları sürdüren Ana-Baba Okulu Projesi başlatılmıştır. Söz konusu seminerler 1 ay boyunca kamu televizyonlarından yayınlanarak geniş bir kitleye ulaşmıştır.

Kadın İstismarı

MADDE 6: Taraf Devletler, kadın ticareti ve fahişeliğin istismarının her şekliyle önlenmesi için yasama dahil gerekli bütün önlemleri alır.

Global yeniden yapılanma, tüm dünyada insanları yaşamlarının geleneksel kaynaklarından koparmıştır. Süreç içinde, birçok kadın geçim kaynağı olarak fahişeliğe itilmiştir. Uluslararası suç ağları, ulusal sınırlar içinden geçerek örgütlenen ve karlı bir iş olan fahişelikten yararlanmaktadır. Sonuç olarak, tüm dünyada, sayıları giderek artan kadın ve genç kızların cinsel sömürü amaçlarıyla ticareti bu ağlar tarafından yapılmaktadır. Son yirmi yılda, Türkiye insan ve kadın ticaretinde hem transit hem de hedef ülke konumundadır. Bu süreç, kamu düzeni, ticareti yapılan kadınların insan hakları ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılması açısından ciddi problemler teşkil etmektedir.

İlk olarak "bagaj ticareti" yani eşya satmak veya satın almak için turist olarak ülkeye giriş yapan kadınlar şeklinde başlayan süreç, hızlı bir şekilde fuhuşu da içeren örgütlü faaliyetler şekline dönmüştür. Yabancı kadınların Türk erkeklerle evlenerek kolaylıkla Türk vatandaşlığına girmesi, insan ticareti halkalarının Türkiye'de kolaylıkla oluşmasına izin veren anlaşmalı evlilikleri getirmiştir. Diğer yandan, bu durum sonuç olarak otoriteleri vatandaşlık kanununu değiştirmeye iten bir kamu meselesi haline gelmiştir. (Bkz. Madde 9)

Türkiye'de düzenleyici özel mekanizmaların ve insan ticareti ile mücadele için gereken standartların bulunmaması, onu kolay bir hedef yapmaktadır. Dahası, etkili cezai düzenlemelerin ve tedbirlerin olmaması, yasal genelevlerin yetersizliği ve cinselliğe ilişkin toplumsal tabular, fuhuşun uluslararası formlarında artışa neden olan faktörlerdir.

Cinsel istismar ve uluslararası fahişelik amacıyla kadın ticareti yapılması, Ceza Kanunu'nun fuhuşa ilişkin maddeleri ve yabancı uyruklulara ilişkin kanun tarafından düzenlenmiştir. Fakat, her iki yasal çerçeve de konuyu kapsamlı bir şekilde ele alırken sınırlı kalmaktadır

Fuhuşa İlişkin Ceza Yasası

Fuhuş, veya seks işi, Türkiye'de sadece lisanslı olduğunda yasaldir. Ceza Yasası'nın seks işini ve genelevlerin kurulmasını düzenleyen tüm hükümleri seks işçilerini sadece kadınlar olarak tanımlar. Genelevlerde çalışan kadınlar da sosyal güvenlik sistemi kapsamındadır. Genelev sahipleri, Halk Sağlığı Yasası'na uygun olarak cinsel yolla bulaşan hastalıkları önlemek için gerekli tedbirleri almakla sorumludur. Seks işçiliği yasal, kadınları fuhuşa zorlamak ve fuhuş yapılmasını teşvik ve tahrik etmek ise yasal değildir, ve bu Türk Ceza Kanunu'nun 420, 435 ve 436'ncı maddeleriyle düzenlenmiştir.

Madde 436'ya göre, herhangi birinin, bakire veya 21 yaş altı bir kadını başka biri adına ve fuhuşa başlatmak amacıyla tecavüz etmesi, alıkoyması, göndermesi veya bir yerden başka bir yere taşınması durumunda, ilgili kadının rızası olsa bile, kişi hakkında dava açılır. Aynı suç bir bakire veya 21 yaşını doldurmuş bir kadına şiddet ve zor kullanarak veya tehdit edilerek ve aldatılarak işlenirse cezalandırılır. Türk Ceza Kanunu'nun bu hükümlerinde fuhuş bir suç unsuru olarak görülmemiş ancak, fuhuş yapılmasını teşvik ve tahrik edenler ile fuhuş aracılık edenler için cezai hükümler düzenlenmiştir.

Yabancı Uyruklular Hakkındaki Mevzuat:

5682 sayılı Türk Pasaport Kanunu (Madde 8, paragraf 6)'na göre, fahişeler, fahişeleri pazarlayarak geçinen kişiler, kadın ticareti yapanlar ve kaçakçıların Türkiye'ye girişi yasaktır.

5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, İçişleri Bakanlığı'na, kamu güvenliğini tehlikeye sokacağına inanılan yabancıların ve siyasi ve idari gereklilikleri ihlal eden kişilerin sınır dışı edilmesi konusunda yetki verir. Aynı kanunun 7. Maddesi, geleneklere ve kanunlara aykırı davranan yabancılara Türkiye'de oturma izni verilmeyecektir.

Bunun yanında, fuhuş yapan yabancı uyruklu biri yakalandığında ceza almayacak, fakat cinsel yolla bulaşan bir hastalığın varlığının tespiti için tıbbi muayeneden geçecek ve daha sonra kanunda belirtildiği üzere sınır dışı edilecektir. Evlilik yoluyla Türk vatandaşlığına geçen yabancı kadınların ise sınır dışı edilmesi mümkün olmayacaktır. Bir Türk vatandaşıyla evlenen yabancı uyruklu kişinin vatandaşlık yeterliliğinin sağlanmasından önce 3 yıl bekleme süresi tanıyan yasa tasarısı parlamentodadır. (Bkz. Madde 9)

Diğer Tedbirler

2001 yılında, Emniyet Müdürlüğü bir genelge yayınlayarak, insan ticareti kurbanlarından ziyade çok örgütlü suç gruplarının yakalanıp, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanacağını belirtmiştir.

Bu raporun 1. Maddesinde bahsedildiği gibi, Adalet Bakanlığı 2002 yılında, Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol ve Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin uygulanmasını artırmaya yönelik bir gayret olarak, Türk Ceza Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesine ve Çıkar amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu yasalaştırmıştır. Bu kanun, kadın ve genç kızları kapsayan insan ticaretini bir suç eylemi olarak tanımlayarak, insan ticareti ve sınıraşan fuhuşla mücadelede yasaya ilişkin boşluğu kısmen doldurmuştur.

Türkiye, insan ticaretine hedef ve transit bir ülke olarak, uluslar arası işbirliğinin bu tip suçların önlenmesinde zaruri olduğuna inanmakta ve bu bağlamda tüm ilgili adımların atılmasına aktif olarak katılmakta ve destek vermektedir. Türkiye, yukarıda belirtilen Sözleşme ve Protokol'e ek olarak, Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokolü de 13 Aralık 2000'de imzalamıştır. Sözleşme ve Protokolü, insan ticareti kurbanlarının insan haklarına ve insan ticaretinin ortadan kaldırılması için ihtiyaç duyulan tedbirleri belirtmeye yönelik en kapsamlı uluslararası belgelerdir.

Kadın ticareti de dahil, insan ticaretini azaltmaya yönelik çabaların sonucu olarak, ulusaşan fuhuşun sayısında önemli bir düşüş ve yakalanan insan ticareti ağlarının sayısında ise artış söz konusudur. Örneğin, 1996 ve 2002 yılları arasında fuhuş yapan toplam 23.422 yabancı uyruklu kişi sınır dışı edilmiş ve yakalanan insan ticareti örgütçülerinin sayısı 2000 yılında 850 ve 2001'de ise 1155 olmuştur.

Siyasal ve Kamusal Yaşam

MADDE 7: Taraf Devletler, ülkenin siyasi ve kamusal yaşamında kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- a. Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek
- b. Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri üstlenmek
- c. Kamusal ve siyasi yaşam ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere katılmak.

Ülkemizde kadınların siyasi yaşama katılımına ilişkin yasal bir engel bulunmamasına karşın, bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmemiştir. Bu nedenle bu raporda, önceki raporun 7. Maddesine ilişkin olarak sunulan bilginin güncelleştirilmesi çerçevesinde bilgi verilecektir.

Son yirmi yılda kadın hareketi kamu tarafından daha fazla bir tanınmış ve bir toplumsal cinsiyet eşitliği gündemi yaratmada etkili olmuş, siyasi partiler toplumsal cinsiyet eşitliği konularına ve bu konuları parti politika, programları ve seçim kampanyalarına dahil etme konusunda daha ilgili hale gelmişlerdir. Bu, kamu dikkatini ve desteğini çekmek için iyi bir strateji olarak algılandıysa da, bu yönde atılan adımlar kadınların siyasi alanını genişletmeye hizmet etmedi. Örneğin, bazı partiler idari organları için kotalar koymalarına rağmen, uygulamada bu kotalar kadının parlamentodaki temsilini artırmada yetersiz ve önemsiz kalmıştır. Mecliste grubu bulunan partilerden sadece birisi kadınlar için yüzde10 oranında bir kota uygulaması yapmaktadır. % 25'ten %35'e varan kotalarıyla diğer üç parti, parlamentoda temsil edilmemesi nedeniyle etkili olamamaktadır. Ayrıca aday listelerinin belirlenmesi sürecinde de siyasi partiler kota uygulaması yapmamaktadır.

Anayasada ve Siyasal Partiler Yasasında kadın kolları ile ilgili yasak 1995 yılında kaldırılmış ve partiler örgütlenme modelleri içine tekrar kadın kollarını almışlardır. Ancak Türkiye'de hemen hemen bütün siyasi partilerin kadın kolları, kadınların güçlenmelerine yardımcı olmaya ve aktif katılımlarını sağlamaya yönelik otonom siyasi organlar olarak değil, parti örgütüne destek mekanizmaları olarak işlemektedir. Bunun yanında, siyasi parti sisteminin hiyerarşik ve oldukça merkezi yapısı dolayısıyla, kadın kollarını düzenleyen tüzüklerde demokratik yönetim ve kadınların karar alma süreçlerine girişlerini sınırlar. Şu anda sadece bir partide göreve seçime gelmiş bir kadın kolları liderliği bulunmamaktadır. Benzer şekilde, kadın kolları, bağımsız bir bütçelerinin ve harcamalar konusunda yetki gücünün olmamasına bağlı olarak, finansal otoriteden de yoksundur.

1999 seçimlerinde parlamentoya 23 kadın girmiş ve temsil oranı yüzde 2.4'ten yüzde 4.0'a yükselmiştir. 3 Kasım 2002'de yapılan son genel seçimlerde, yüzde 4,6'lık bir oranla 24 kadın parlamentoya girmiştir. 1997 yılından beri, çeşitli hükümet dönemlerinde, kadın kabine üyesi sayısı ikiye geçmemiştir. Şuan ki hükümette sadece bir kadın bakan bulunmaktadır.

1999 seçimlerinde bir artış görülmesine rağmen, kadınların yerel hükümetlerdeki temsili de düşüktür. Örneğin, 1994 ve 2000 yılları arasında, kadın belediye başkanının sayısı 15'den 20'ye, aynı dönemde kadın belediye meclis üyelerinin sayısı 338'den 540'a ve il genel meclislerindeki kadın sayısı ise 33'ten 44'e çıkmıştır. Bu sayılar, ulusal düzeyde düşünüldüğünde son derece yetersizdir.(seçilmiş tüm kadınlar %1.5, belediye başkanları binde 6'dır.)

Kadın memur sayısı yıllar boyunca önemli bir artış göstererek yüzde 33,1 oranına ulaşmıştır. 1996 yılına ait bir yayına göre, kamu yönetiminde orta ve üst düzey yöneticilerin yüzde 27,5'i kadındır.

Kadınların özel sektör ve diğer sivil örgütlerdeki katılımı konusunda geniş kapsamlı ve güvenilir veriler bulunmamaktadır. Ancak, sınırlı çalışmalar ve gözleme dayalı dağıtık bilgiler durumun diğer sektörlerden çok farklı olmadığını göstermektedir. Kadın sivil toplum örgütleri geleneksel olarak baş ve hizmet yönlü faaliyetlere dayanmaktadır. Ancak, 1990'ların ortalarından beri, gönüllü kadın örgütlerinin varlığında bir çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Hala az sayıda olmalarına rağmen, kadının insan hakları alanında, uluslararası standartlara uyum sağlanmasına yönelik çalışan, yasal değişiklik için lobi faaliyetleri yürüten ve kamu politikası oluşturmada baskı grubu ve savunucu olarak çalışan kadın sivil toplum örgütlerinin belirgin bir varlığı bulunmaktadır. Böylece, sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinde bir yapısal değişikliğinin olduğu göstergesi net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda iyi bir uygulama Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ile işbirliğiyle bir kadın sivil toplum örgütü tarafından "Toplumsal Cinsiyet Roller, Kadın ve Siyaset" başlıklı bir kampanya yürütülmüştür. Kampanya kapsamında, 2000 yılı kadın politikacılarla işbirliği yılı ilan edilmiş, siyasi katılım konusunda eğitim materyalleri üretilmiş ve 80 eğitimci ile siyasi parti ve sivil toplum örgütlerinden 3050 kadına eğitim verilmiştir.

Uluslararası Temsil ve Katılım

MADDE 8: Taraf Devletler, kadınlara, erkeklerle eşit şartlarda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin, hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmek ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılmak fırsatını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.

Kadın ve erkeklerin ülkemizi yurt dışında eşit koşullarda temsil etme hakkı olmasına rağmen, buna yönelik ilerleme oldukça yavaştır. Dışişleri Bakanlığı'nda üst düzey temsilci konumundaki kadın sayısının azlığı devam etmektedir. 2002 yılı itibarıyla halen yurtdışı temsilciliklerimizde görevli 10 Büyükelçi, 22 müsteşar, 4 başkonsolos, 1 Başkonsolos yardımcısı ve 9 konsolos muavini kadındır.

Diğer yandan, üst düzey pozisyonlardaki Türk kadınlarının uluslararası kuruluşlardaki temsili etkileyicidir: bunlar; Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü(WHO) Aile ve Üreme Sağlığı Direktörlüğü(1995-1998), WHO Genel Direktör Politika Danışmanlığı (1998-2000), WHO Aile ve Toplum Sağlığı Direktörlüğü(Ekim 2000-), INSTRAW Yönetim Kurulu Başkanlığı(1971-1999), ve şuan, UN Sekreteryası'nda 6 D-1 düzey görevde 2 kadın ve kalan 9 profesyonel görevin 5'inde yine Türk kadınları bulunmaktadır. Bunun yanında, bir Türk kadını INSTRAW Mütevelli Heyeti'nin üyesi olarak çalışmaktadır(2001-); 1997'den bu yana Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinde bir Türk kadın bağımsız eksper olarak ve 2001'den beri bu komitenin başkanlığını bir Türk kadını sürdürmektedir.(kendisi aynı görevde çalışan ikinci Türk kadındır.) BM ve Avrupa Konseyi altında çeşitli komite ve danışma kurullarında çalışmakta olan birçok Türk kadın bulunmaktadır.

Kadınlar, bölgesel ve uluslararası toplantılara katılan Türk delegasyonunda da temsil edilmektedirler. Türkiye, Pekin+5 Genel Meclis özel oturumuna ve bölge toplantılarına hem devlet hem de sivil toplum örgütlerini temsil eden yüksek düzeyde bir kadın delegasyonu ile katılmıştır. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu (CSW) ve Avrupa Konseyi Kadın Erkek Eşitliği Yönetim Komitesinin (CDEG) periyodik toplantılarına, sivil toplum örgütlerinden gelen kadınları da kapsayan ulusal bir delegasyonun katılımı da gözlenmektedir.

Uyruk

MADDE 9.1: Taraf Devletler,uyrukluğun kazanılmasında, değiştirilmesinde veya korunmasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın uyrukluğunu değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak uyrukluğa geçirmesine, uyruksuz kalmasına veya kocanın uyrukunu zorla almasına yol açmamasını sağlayacaklardır.

Türk Vatandaşlık Kanunu, kadınlar ve erkekler için uyruk kazanma, değiştirme ve kaybetmeye ilişkin prosedürü tanımlar. 2. ve 3. birleştirilmiş raporda belirtildiği üzere, Vatandaşlık Kanunu'nda, yabancı uyruklu biriyle evlenen kadın ve erkekler arasında farklılığı belirten ve buna bağlı olarak yabancı uyruklu kişinin Türk vatandaşlığına geçiş hakkını belirleyen bazı hükümler bulunmaktadır. (Madde 5, 19, 42) CEDAW'ın 15. ve 16. Maddelerine konan çekincelerin kaldırılması ve Medeni Kanun'dan aile reisliği kavramının çıkarılmasıyla, Vatandaşlık Kanunu'nda yapılacak değişiklikler de hız kazandı. Varolan eşitsizlikleri ortadan kaldıran yeni yasa tasarısı, görüşülmek üzere parlamentoda beklemektedir.

Tasarıya göre, yabancı bir kişi, bir Türk vatandaşıyla en az üç yıl evli kalması halinde, İçişleri Bakanlığının vatandaşlığında bekleyen vatandaşlık onayı için başvurabilecektir. Kanun ayrıca yaptığı evlilik sonucu asıl vatandaşlığını kaybetmiş veya devleti olmayan yabancı çiftlere vatandaşlık verileceğini öngörür.

9.2. Taraf devletler çocukların uyuşu konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır.

(Lütfen Birleştirilmiş 2. ve 3. Ulusal Rapora bakınız).

Önceki raporda belirtilen, Anayasanın 66. maddesinde yer alan "Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir" şeklindeki ifade 2001 yılında değiştirilmiştir. Fıkranın ikinci cümlesi maddeden çıkarılmak suretiyle eşitlik sağlanmıştır. Bu değişiklik 17 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Eğitim

MADDE 10: Taraf Devletler, özellikle aşağıdaki konularda kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alacaktır.

- a. Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit mesleki eğitimde eşit koşulların sağlanması,

Laik eğitim Türkiye'de ulus kurma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Sonuç olarak, genelde eğitimde eşit fırsatlar ve özde kadınların eğitimi, kanunda belirtilen yasal haklarla güvence altına alınmıştır. Bu durum, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun Fırsat Eşitliği bölümünde, "eğitim imkanı kadın ve erkek herkes için eşittir, eğitim kurumları dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır" ifadesiyle belirtilmiştir. Böylece, kadınları ve genç kızları eğitim hakkından mahrum bırakacak yasal bir engel kalmamıştır. Ancak, yıllardır kadınların eğitimi konusunda kaydedilen ilerlemelere rağmen, kadınlar ve genç kızlar tüm eğitim düzeylerinde erkeklerin gerisinde kalmışlardır. Özellikle, kırsal/kentsel, bölgesel ve yaş farklılıkları düşünüldüğünde, kadınların okur yazarlık düzeylerinde önemli eşitsizlikler bulunmaktadır. 2001 yılı verilerine göre 15 ve daha yukarı yaşta bulunan kadınların yüzde 21,6'sı okur-yazar değildir. Aynı oran erkekler için yüzde 5,6'dır. (Tablo 1)

15 Yaş ve Üstü Nüfusun Eğitim Durumu (Bin)

Tablo 1: Kurumsal olmayan sivil nüfus, 2001

	Kadın	%	Erkek	%
TOPLAM	23,100	100.0	22,956	100.0
<i>Okur-yazar olmayan</i>	4,983	21.6	1,275	5.6
<i>Okur-yazar okul bitirmede</i>	1,102	4.8	948	4.1
<i>İlkokul</i>	11,093	48.0	10,808	47.1
<i>Orta okul/orta dengi meslek/ilköğretim</i>	2,081	9.0	3,653	15.9
<i>Lise/dengi meslek</i>	2,805	12.1	4,605	20.1
<i>Yüksekokul veya fakülte</i>	1,036	4.5	1,667	7.3

Kaynak: Başbakanlık DİE İşgücü Veri tabanı, 2001

Halen varlığını sürdüren ataerkil değer yargıları ve istenmeyen ekonomik koşullar, kız çocuklarının eğitim durumunu olumsuz etkilemektedir. Sürmekte olan ekonomik kriz ve yapısal uyum politikaları eğitim sisteminin kapasitesini genişletmek konusunda engel teşkil etmektedir. Bununla beraber, ulusal bütçeden eğitime ayrılan pay 1990 yılında yüzde 13.2 iken, 2000 yılında 7.6'ya düşmüştür. Eğitime yönelik bütçe kesintileri, özellikle alt gelir gruplarındaki kadın ve kız çocuklarının bu kaynaklara erişimini oldukça etkilemektedir.

Zorunlu Temel Eğitim

Türkiye'de zorunlu temel eğitim 1997'de 4306 sayılı kanunla 5 yıldan 8 yıla çıkartılarak, ilk ve orta dereceli okullar birleştirilmiştir. Eğitim reformunun, kız çocuklarının eğitimi ve yaşam beklentileri üzerinde olumlu bir etki bırakacağı, böylece kız çocuklarının güçlenmelerine ve erken evliliklerin ertelenmesine katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Bununla beraber, ileri yaşlarda mesleki teknik eğitimde branşlaşma mümkün olacak, hem kız hem de erkek çocuklar için alternatifler ve fırsatların önemli ölçüde artırılacaktır.

Şüphesiz, 8 yıllık zorunlu eğitimin kız çocukları üzerindeki etkisini değerlendirmek için çok erken, ancak, mevcut verilere göre, kız çocuklarının okula gitme oranlarında önemli artışlar ortaya çıkmıştır. Son 5 yılda, ilköğretimde kız

öğrenci artış oranı yüzde 18, orta öğretimde yüzde 21 olarak gerçekleşirken, erkek çocukları için aynı oranlar sırasıyla yüzde 10 ve yüzde 15 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, bu gelişmelere karşın, toplumsal cinsiyet farklılıkları henüz ortadan kalkmamıştır. Zorunlu temel eğitimde okullaşma oranı erkek çocuklar için yüzde 99.9'a ulaşırken, kız çocuklar için yüzde 88.5 olarak hesaplanmıştır.

1999 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen ve Türkiye'deki çalışan çocuklar üzerine yapılan araştırmanın sonuçlarına göre 6-17 yaş grubunda bulunan kız ve erkek çocukların okullaşma oranlarında, daha ileri yaş gruplarında ve kırsal kesimde oransal olarak artan, önemli farklılıklar bulunmaktadır (Tablo 2). Araştırma, kız ve erkek çocukların okula devam etme oranları ile okul masrafları arasındaki güçlü bir ilişki olduğunu da göstermektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki aileler kız ve erkek çocukların eğitimine eşit önem verirken, alt sosyo-ekonomik statüdeki hanelerde erkek çocuklarının okula devam etme oranı yüzde 85,6, kız çocuklarında yüzde 76,5 olarak gözlenmiştir (Tablo 3). Araştırma, ayrıca, kız çocukların eğitime yönelik olumsuz kültürel değerlerin ve kız çocuklarında motivasyon eksikliğinin, özellikle kırsal alanlarda ev işlerine yardımcı olmalarının beklenmesi, kız çocuklarının okula gitme oranlarının düşük düzeylerde kalmasına neden olan diğer faktörlerdir.

Tablo 2:Yaş Gruplarına Göre Çocukların Okula Devam Etme Durumu (%)

	TOPLAM	KENT	KIR
KIZ			
Toplam	74.8	79.0	68.8
6-11	90.5	90.4	90.7
12-14	74.4	79.8	67.3
15-17	43.6	55.2	26.4
ERKEK			
Toplam	82.7	84.9	79.5
6-11	92.9	93.0	92.8
12-14	86.6	89.8	82.2
15-17	58.2	64.5	47.8

Kaynak: Türkiye'de Çalışan Çocuklar 1999, DİE

Tablo 3: Çocukların Okula Devam Etmeme Nedenleri (%)

Okula devam etmeme nedeni	Toplam		Kent		Kır	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
<i>Uygun okulun olmaması</i>	9.1	10.7	7.0	9.4	10.9	11.9
<i>Okula ilgi duymaması</i>	27.0	36.5	25.5	35.1	28.4	37.8
<i>Okul masraflarının yüksek olması</i>	25.5	21.1	30.2	27.8	21.5	14.4
<i>Ailesine ev işlerinde yardım etmek zorunda olması</i>	11.0	2.7	7.9	0.7	13.5	4.9
<i>Ailesinin izin vermemesi</i>	10.1	2.4	9.0	1.6	11.1	3.2
<i>Diğer</i>	17.3	26.6	20.3	25.6	14.7	27.6

Kaynak: Türkiye'de Çalışan Çocuklar 1999, DİE

Eğitim Bakanlığı sivil toplum örgütleri ve uluslar arası kuruluşlarla işbirliği içinde, özellikle kız çocuklarının eğitiminin önemi vurgulayan, okullaşmada toplumsal cinsiyet ve bölgesel ayrılıkların azaltılmasını ve 8 yıllık zorunlu temel eğitim yasasının tam olarak uygulanmasını sağlamayı amaçlayan birçok projeyi üstlenmiştir. Küçük ve uzak köylerdeki

kapasitesi 5 yıldan 8 yıla çıkarılmayan okulların bulunduğu veya okulların göç nedeniyle kapatıldığı kırsal alanlarda, Eğitim Bakanlığı öğrencileri en yakın merkeze götürecek servis imkanı sağlamaktadır.(bu uygulama 1991'den beri yapılmaktadır.) Alternatif olarak, uzak yerlerdeki öğrenciler bölgesel yatılı okullara gidebilmektedirler. Aileleri kız çocuklarını bu yatılı okullara göndermelerine teşvik etmek amacıyla cinsiyet ayrımlı okullar da mevcuttur. Buna ek olarak, kırsal alanlardaki kız çocuklarının fiziksel rahatlığı üzerindeki kültürel engeller düşüncesiyle, "açık ilkököl merkezleri" kurulmuştur. Kadın örgütleri de dahil, birçok sivil toplum örgütü ailelerin kız çocuklarını okula göndermelerini teşvik etmek amacıyla çeşitli burslar ve yardımlar sağlamaktadırlar.

Ortaokul Eğitimi

İlkokul eğitimdeki gelişmelere paralel olarak, kız çocukların ortaokul okula gitme düzeyi de yükselmektedir. 1996-1997 yılında genel liselerdeki öğrencilerin yüzde 42,9'unu oluşturan kız öğrenciler, 1999-2000 öğretim yılında yüzde 45,2'sini oluşturmaktadır. Lise eğitimi zorunlu olmamasına rağmen, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005) ve Milli Eğitim Şuralarında alınan kararlar doğrultusunda zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması çalışmaları başlatılmıştır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları, kız ve erkek çocukların okul türlerine dağılımında cinsiyet ayrımının belirgin biçimde arttığı kurumlardır. Bu durum daha çok, öğrencilerin geleneksel kadın ve erkek mesleki eğitimi sağlayan okullara yönlendirildikleri mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının yapısı ile ilgilidir.1196 Erkek Teknik Lisesi ve 636 Kız Teknik Lisesi bulunmaktadır. Bu yapı, geleneksel çevrelerden gelen kızlara eğitime daha kolay girme şansı sağlaması ve bu anlamda kızlar için bir tür kota niteliği taşıması gibi nedenlerle savunulmuştur. Bu görüş, 1993 ve 1996 yılları arasında düz liseye giden kız öğrenci sayısı yüzde 3.97, mesleki ve teknik liselerde ise yüzde 29,9 oranındadır.

1975'ten beri, karşı cinsten bir öğrencinin bu cinsiyet ayrımlı teknik liselere gitmesi mümkündür. Cinsiyet ayrımı hala gözlenmesine rağmen bazı aşırılıklar olmaktadır. Örneğin, kız teknik liselerinde erkek oranı % 18,4 iken, erkek liselerindeki kız öğrenci %10,3'dir. Net rakamlarla bu, karşı cins için yapılmış okullara giden 28100 erkek, 39542 genç kız anlamına gelir. Bu geleneksel toplumsal cinsiyet normları ve değerlerinin çığnenedildiğini gösteren önemli bir noktadır.

Dikkate değer bir gelişme dini meslek eğitimi veren ve sadece erkeklerle açık olan İmam Hatip Okullarına giden kız öğrenci oranının yüksek olmasıdır.(%45.8) Bu okullara giden kız öğrencilerde bir artış olurken, erkek öğrenciler için tam aksi durum söz konusudur. 1993-1994 akademik yılı boyunca,İmam Hatip Okullarına giden kız öğrenci sayısı % 18.8 iken, bu oran 1996-1997 yıllarında % 21.8'e ve 1999-2000'de % 23.3'e çıkmıştır. Bu durum erkekler için sırasıyla, % 20.4, %18.3 ve %12.6'dır. Eğitim anlamında, kızların bu okullara artarak gitmeleri olumlu bir gösterge olarak algılanabilirken, bu tip bir eğitimin genç kızlara geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sunması ve istihdam seçeneklerini artırmasına ilişkin konular ciddi bir şekilde düşünülmalıdır.

Yüksek Öğretim

Türkiye'de üniversite eğitimine giriş, ulusal düzeyde yapılan Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı ile elde edilmektedir. Son yıllarda kız öğrencilerin bu sınavlarda gösterdikleri performans etkileyicidir. 1999 yerleştirmesinde kızların oranı % 52.5, erkeklerinki %56.9, 2000 yılında ise kız öğrenciler erkekleri geçmiştir. Ancak, yüksek öğretimde kız öğrencilerin toplam sayısı hala erkek öğrencilerinkinden azdır. 2001-2002 akademik yılı boyunca üniversite öğrencilerinin %41.8'i kızlardan oluşmaktaydı. Ancak, il üniversitelerinde, aynı dönemde kız öğrencilerin oranı % 37.7 idi. Yüksek öğretim kurumlarında kadın katılımı, Açık Öğretimin iki yıllık derece programlarında en yüksek düzeydedir.(%49.3) Lisans üstü okul düzeyinde kadın katılımı erkeklerinkinden oldukça düşüktür.

Kız öğrenci katılımının teknik disiplinler ve ziraat gibi alanlar dışında gittikçe yükseldiği ya da sabit kaldığı görülmektedir. Fen bilimleri, matematikte erkeklerle kıyaslanacak oranlarda olan kız öğrenci sayısı, yabancı diller, eğitim bilimleri ve sanat alanlarında erkekleri geride bırakmaktadır (Tablo 4). Yüksek öğretim düzeyinde bir ölçüde toplumsal cinsiyet eşitliğinin varlığına rağmen, bütününde, Türkiye'deki yüksek öğretim hala nüfusun küçük bir kısmının girebildiği ve erkeklerin sayıca fazla olduğu bir ayrıcalık durumundadır.

Tablo 4: Farklı Eğitim Alanlarındaki Kadın Öğrenci Oranları (Lisans) (%), 2001-2002

Öğretim Alanı	Yeni Kayıt	Toplam Öğrenci Sayısı	Mezun
<i>Sağlık Bilimleri</i>	46.1	42.6	44.5
<i>Dil ve Edebiyat</i>	63.4	60.0	60.6
<i>Doğal Bilimler</i>	46.7	47.1	48.5
<i>Eğitim Bilimleri</i>	57.1	55.5	50.3
<i>Mühendislik ve Mimarlık</i>	23.4	23.2	25.7
<i>Sanat</i>	54.0	54.1	61.1

Kaynak: Yüksek Öğretim İstatistikleri, 2001-2002,SCPC

- b. Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı düzeyde niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina, araç ve gereçlere sahip olmaları,

İlk ve ortaöğretim düzeyindeki tüm okullar, aynı ders programlarını ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen kural ve prosedürleri uygulamak durumundadır. Şüphesiz, önemli bölgesel ve kırsal-kentsel farklılıklar bulunmaktadır ve buna bağlı olarak eğitim kalitesinin her okulda aynı olduğu söylenemez.

Milli Eğitim Bakanlığı yasalar gereğince uzak yerleşim birimlerindeki çocuklar ile maddi olanaklardan yoksun ailelerin çocuklarına eğitim vermek amacıyla parasız yatılı ilköğretim bölge okulları açmaktadır. Bu okulların sayıları 1997'de 153 iken 2000 öğretim yılında 513'e, ulaşmıştır. Yatılı okullardaki öğrencilerin %35.5'i kızlardan oluşmaktadır. Yatılı ilkokuldan başarıyla mezun olan fakat maddi imkansızlıklar yüzünden eğitimlerine devam edemeyen kız öğrencilere ücretsiz yatılı meslek liselerine gitme fırsatı sunulmaktadır.

Öğretim personelinin cinsiyet yapısı da öğrencilerinkine benzemektedir. Yani, kadın öğretmenler öğretim kadrosunun okullaşmanın ilk basamaklarında geniş bir orana sahipken, daha yüksek eğitim düzeylerinde bu oran düşmektedir. Aynı farklar kırsal-kentsel ve bölgesel dağılımlara göre gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar ülkenin daha geleneksel dağınık bölümlerinde kız çocuklarının okula kaydı için zorluk teşkil etmektedir.

Ancak, daha yüksek eğitim düzeyinde, kadın akademik personelin oranı geleneksel olarak dünya standartlarının üzerindedir. 2001-2002 akademik yılı verilerine göre, kadınlar akademik personelin %36.7'sini oluşturmakta; bunun, %36.1'i öğretim üyeleri, %29.5'i yardımcı doçent, % 31.5'i doçent doktor ve % 24.7'i profesörlerden oluşmaktadır (Tablo 5). Akademik personelin cinsiyet farklılıkları da, yukarıda belirtildiği gibi öğrencilerinkine paralellik göstererek, uzmanlık alanlarına göre değişmektedir. Akademiye kadınların yüksek yüzdesi üniversite idari yapısındaki durumu yansıtmamaktadır. Fakülte dekanlığı ve rektörlük pozisyonları ezici bir çoğunlukla erkekler tarafından doldurulmaya devam etmektedir.

Tablo 5: Yüksek Öğretimde Kadın Akademisyenlerin Sayısı ve Oranı, (%), 2001-2002

	Kadın	Toplam	Kadın %
<i>Prof.</i>	2,350	9,529	24.7
<i>Doçent Doktor</i>	1,754	5,576	31.5
<i>Doktor</i>	3,368	11,420	29.5
<i>Okutman</i>	3,958	10,976	36.1
<i>Dil Okutmanı</i>	3,121	5,516	56.6
<i>Uzman</i>	977	2,309	42.3
<i>Araştırma Asistanı</i>	10,611	25,933	40.9
<i>Tercüman</i>	9	17	52.9
<i>Eğitim Planlayıcısı</i>	6	14	42.9
<i>Toplam</i>	26,154	71,290	36.7

Kaynak: Yüksek Öğretim İstatistikleri, 2001-2002, SCPC

c) Kadın ve erkek rolleri ile ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şekli ve düzeyinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için eğitim birliğinin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi,

Toplumsal cinsiyet önyargıları ve cinsiyet rol kalıpları ders programlarının içeriğinde ve öğretim materyallerinde yansıtılmaya devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet önyargılı ders programlarından çıkarmak için KSSGM konuyu 2000-2001 çalışma programına dahil etmiş ve bu bağlamda, araştırma projelerini, yayınları ve bunların çıktılarının dağıtımını desteklemiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı, kendi çalışma metotları ve prosedürlerinin yeniden yapılanması çerçevesinde, konularında toplumsal cinsiyet eşitliğinin kazanılması öncelikleri arasına almıştır. Bu bağlamda, ayrımcı ifade, görünüş ve benzerlerinin ortadan kaldırılması düşüncesiyle, insan hakları, özellikle kadın ve çocuk hakları bakış açısının ders programlarının oluşturulması ve ders kitaplarının değerlendirilmesi sürecine katılması yönünde büyük ilerleme kaydedilmiştir.

Ayrıca, demokrasi ve iyi yönetim konularında bilinç yükseltmek amacıyla birçok proje yürütülmüştür. Bunların en önemlilerinden birisi Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde ortaklaşa yürütülen Demokratik Yurttaşlık Eğitimi projesidir. Proje,

toplumsal karar alma süreçlerine kadınların eşit katılımını ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemini vurgulamaktadır.

İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında okullarda insan haklarının eğitimine ilişkin olarak imzalanan protokole göre, ilkokul 7. ve 8. sınıf haftalık müfredatı 1998-1999 eğitim yılında yenilenmiş ve haftada bir saat "insan hakları eğitimi kursu" müfredatına dahil edilmiştir. Ayrıca 1999'dan bu yana lise düzeyinde "insan hakları ve demokrasi kursu" seçmeli ders olarak verilmektedir. Birleşmiş Milletler "İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planı"(1995-2004) çerçevesinde verilen bu derslerde insan hakları ile ilgili belgeler arasında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile bu konuda faaliyette bulunan sivil toplum örgütlerinin isimlerine ve çalışmalarına yer verilmiştir.

Ayrıca, ders kitaplarının insan hakları ve toplumsal cinsiyet yönünden incelenmesinden sorumlu komisyonlar, incelemeyi Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi'nin kriterlerini dikkate alarak yapmaktadırlar. Kullanılan kriterler arasında: kitaplarda eşit sayıda kadın ve erkek karaktere yer verilmesi, içerikte ve verilen örneklerde kadın ve erkek karakterlerin birbirlerine eşit muamele eden ve saygı gösteren bir şekilde temsil edilmeleri ve resimlendirilmeleri, kadın erkek karakterlerin aile içi iş bölümünde ve iş hayatında eşit rol almış olarak gösterilmesi, kadınların ev dışında toplumsal rol almış olarak geleneksel alanların dışında, karar alma mekanizmalarında ve yönetici rollerde de gösterilmesi, annelik ve babalık görevlerinin toplumsal cinsiyet açısından dengeli olarak belirlenmesi esasları dikkate alınmaktadır.

d. Burs ve eğitim yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınması,

16. Milli Eğitim Şurası boyunca, otoriteler kız çocuklarının devlet bursları ve parasız yatılı okullara başvurularını teşvik etmeleri ve kız çocuklarının sınav harçlarını karşılamaları için harekete geçirilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilkokul ve lise düzeyindeki okullara verdiği bursların dağılımı, bu bursların yaklaşık % 36.3'ünün kız öğrenciler tarafından kullanıldığını göstermektedir.

2001 yılında, Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun verdiği öğrenci kredisi için yapılan başvuruların % 44.4'ü kız öğrenciler tarafından alınmıştır. Dağıtılan miktarın %55.1'ini kız öğrenciler almıştır ve bu durum önceki yıllara göre bir artış olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Kredi ve Yurtlar Kurumu altında yurt verilen öğrencilerin % 44.5'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Diğer yandan, 2000-2001 akademik yılı boyunca, lise ve üniversite öğrencileri için sağlanan özel yatılı yardımlarının sadece % 26'sı kız öğrencilere dağıtılmıştır.

e. Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik yetişkin ve işlevsel okuma-yazma öğretim programları dahil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi,

Milli Eğitim Bakanlığı, kadın-erkek okuryazarlığı arasındaki eşitsizliğin giderilmesi ve yetişkinlere eğitimlerini devam ettirme olanağı tanınması amacıyla, çeşitli hizmetler sunmaktadır. Çeşitli nedenlerle okula devam edememiş olanların okula devamlılıklarını teşvik etmek ve daha ileri okullaşma düzeylerine erişmelerini teşvik eden hizmetlerden biri uzaktan eğitimidir. Bu kapsamda 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitime geçilmesi ile Açık Okullar sistemi kurulmuştur. 2001-2002 öğretim yılı itibarıyla bu olanaktan yararlananların yüzde 41.4'ünü kadınlar (90.906 kadın) oluşturmaktadır.

Buna paralel olarak açık öğretim liselerinden mezun olan öğrencilerin yüzde 32.6'sı ve mesleki ve teknik ortaöğretim bünyesinde açılan açık öğretim lisesi öğrencilerinin ise yüzde 30'u kadınlardan oluşmaktadır. Kırsal kesimdeki kız öğrencilerinin eğitiminin sağlanması amacıyla açılan Kızlar İçin Açık Öğretim Merkezleri 7 ilde 11 merkez ve 21 destek merkezinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Örgün eğitimin yanısıra, bilgi, beceri ve meslek kazandırmaya ve bireysel ve toplumsal gelişmeyi sağlamaya yönelik tüm programlanmış eğitim etkinliklerini kapsayan yaygın eğitim kurumlarında değişik tür ve nitelikte ve her yaşta kadın ve erkeğin katılabileceği yetişkin eğitim programları uygulanmaktadır. 1996 yılından günümüze kadar açılan toplam 237.284 kursa yüzde 73 ağırlıkla kadınlar katılmışlardır. Ancak kadın kursiyerlerin çoğunluğunun, ev ekonomisi, el becerileri (biçki-dikiş, nakış, oya vb.), kuram kurslarına ve düşük oranda da okuma-yazma kurslarına katıldıkları görülmektedir. 1990-1995 yılları arasında açılan 7.462 kursa devam edenlerin %36'sını (72.680) kadınlar oluşturmuştur. 1995-2002 yılları arasında ise açılan 34.801 adet okuma yazma kursu ile 398.329 kadın okur-yazar hale getirilmiştir. Kadınlar bu dönemde kurslara katılanların yüzde 52'sini oluşturmaktadır.

Kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler işbirliği ile 2001 yılından itibaren uygulamaya konulan Ulusal Eğitime Destek Kampanyası kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde açılan Okuma Yazma Kurslarına katılanların %62'si, mesleki kurslara katılanların yüzde 62.4'ü, sosyal-kültürel kurslara katılanların ise yüzde 52.9'u kadınlardan oluşmaktadır.

Kadınları hedefleyen bir başka girişim de Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) tarafından kurulan Çok Amaçlı Toplum Merkezleridir (ÇATOM). ÇATOM'un amacı, Güneydoğu Anadolu'daki kadınların eğitim sorunlarını dikkate alarak kalkınma süreciyle bütünleşmelerini sağlamaktır. Bunun yanında 14-50 yaş grubunda bulunan kadınlara hedef kitle olarak alan bu merkezler, hedef grubu bir araya getirerek aralarında bir ağ oluşturmak; sorunlarını tanımları ve çözümler bulmak konusunda güdüleyici olmak; liderlik becerileri öğretmek ve özgüvenlerini geliştirerek toplum içinde kadınları görünür kılmaktır.

Bir diğer bölge odaklı proje Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 26 ilde uygulanan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Sosyal Gelişmeyi ve İstihdamı Destekleme Projesidir. Ekim 2000 tarihinde uygulanmaya başlanan proje ile sosyal ve ekonomik bakımdan yoksunluk içinde bulunan öncelikle genç kız ve kadınlar olmak üzere yetişkin nüfusun

eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amaçlanmıştır. Proje kapsamında açılan kurslara, 2001 yılında toplam 283.906 kadın, 204.201 erkek kursiyer katılmıştır.

Ayrıca, Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin de yetişkin eğitimi çalışmaları bulunmaktadır (*bakınız Madde 5/a*).

1994 yılında ve okuldan erken ayrılmak durumunda kalan ya da hiç okula gitmemiş kadınlar için istihdam olanağı sağlanmaya yönelik Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE) başlatılmıştır. Genellikle METGE kurslarından yararlanan kadınların, geleneksel kadın faaliyetlerine yönelik alanlardaki eğitimlere odaklandıkları görülmektedir. 1996-2000 arasında yaklaşık yüz bin kız çocuğu ve kadın bu olanaktan yararlanmıştıdır.

Sektörel Mesleki Eğitim programları çeşitli kamu kurumları yoluyla da sağlanmaktadır. Bunlardan en önemlileri, Türkiye İş Kurumu ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen programlardır. Bu programlar çoğunlukla sivil toplum örgütleri ve UNICEF,FAO gibi uluslar arası kuruluşların ortaklığı ile yürütülmektedir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı 2001 yılında, Ev Ekonomisi Eğitimi ve Yayım faaliyetinin içeriğini kırsal alan kadınının üretim odaklı yayım faaliyetlerine ulaşımını sağlayabilmek amacıyla genişletmiştir. 2001 yılı itibarıyla 26.097 adet eğitim çalışmasında 313.736 kadın eğitilmiştir.

Bu kurslar ve projelerin bir sonucu olarak 1997'den bu yana kadın okur-yazarlığında dikkate değer bir artış olmasına rağmen Pekin Konferansında 2002 yılı itibarıyla Okumaz-yazmalığın ortadan kaldırılmasına yönelik verilen taahhüt yerine getirilememiştir.

f. Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi,

(Bu konu 10/ e maddesinde ele alınmıştır.)

g. Spor ve beden eğitimi etkinliklerine etkin olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatlar tanınması,

İlk ve orta düzeydeki okullara devam eden tüm öğrencilerin, basketbol, folklor, jimnastik ve atletizmde okullararası yarışmaları içeren spor aktivitelerine ve beden eğitimi derslerine katılmaları gerekmektedir. Bu aktivitelerin bazılarında kız öğrencilerin katılımı erkek öğrencilerden fazladır

h. Kadınların ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil özel eğitici bilgiyi sağlamaları.

Toplumsal cinsiyet bilincini artırmak ve bilgiyi kadın gruplarına yaymak amacıyla 2000 yılında "2000 Yılı Kadın Toplantıları" adı altında bir kampanya düzenlenmiştir. Kampanya, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (KSSGM) koordinatörlüğünde, sivil toplum kuruluşları, üniversitelerin kadın merkezleri, barolar ve yerel kuruluşlarla ortaklaşa olarak yurt çapında yürütülmüş olup, İl/ilçelerde 300'ün üzerinde toplantı/seminer/ev ziyaretleri düzenlenmiştir. Kampanya'da yoğunlukla Kız Çocukların Eğitimi, Kadın Sağlığı/Üreme Sağlığı/ Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar, Kadın ve Hukuk, Kadına Yönelik Şiddet, Töre Cinayetleri, Çalışma Yaşamı ve Yasal Haklarımız gibi konu başlıkları işlenerek oldukça büyük bir kadın kitlesine ulaşılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı, sivil toplum kuruluşları ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu işbirliği ile ergenlere Ergenlik Dönemi Değişim Projesi ve Ergenlerin Sağlık Bilincinin Geliştirilmesi Projeleri uygulanmaktadır ve 18 ilde proje çalışmaları sürdürülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1993-1998 yılları arasında 2 milyon 150 bin, 2000 yılında ise 1 milyon 450 bin kız öğrenci ve annesine üreme sağlığı, aile planlaması ve bulaşıcı hastalıklar konularında proje düzeyinde eğitim verilmiştir. Ayrıca Sağlık Eğitim Merkezlerinde sürekli olarak bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri verilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı işbirliğinde Doğu ve Güneydoğuda bulunan 14 ildeki Halk Eğitim Merkezlerinde 413 öğretmene ana-çocuk sağlığı, aile planlaması, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, HIV/AİDS konularında eğitim verilerek kursiyerlerin eğitilmesi sağlanmıştır.

İstihdam

Madde 11

1.Taraf Devletler, istihdam alanında kadınlara karşı ayırımı önlemek ve kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için özellikle aşağıda belirtilen konularda bütün uygun önlemleri alacaklardır:

Türkiye'de özellikle son on senede uygulanan ekonomik politikalar ve bu politikaların yarattığı ekonomik ve toplumsal etkiler kadın istihdamını ciddi biçimde etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir. 1980'lerden bu yana geçerli olan ihracata yönelik büyüme stratejisinin çalışanlar için yarattığı sonuçlar önemlidir. Bu süreçte emek piyasası esnekleşmiş, kısa aralıklarla yaşanan her kriz döneminde reel ücretler azalmış ve enformel sektör giderek büyümüştür. Ekonominin istihdam yaratma kapasitesi zayıftır ve yapısal işsizlik önemli bir toplumsal sorun olmaya devam etmektedir. Başka deyişle,işsizliğin kaynağı emek piyasasının arz yönü ile değil talep yönü ile ilgilidir. Son yıllarda sendikaların gücü de ciddi şekilde gerilemiştir. Ekonominin bunlar ve bunlara benzer yapısal sorunları kadınların istihdamını yakından etkilemektedir. Dolayısıyla aşağıda 11. maddenin alt bölümlerinde, kadınların çalışması ile ilgili verilen bilgiler ve yapılan değerlendirmelerin bu genel çerçeve içinde ele alınması yerinde olacaktır.

1.(a) Bütün insanların vazgeçilmez hakkı olan çalışma hakkı

Türkiye'nin 2. ve 3. Birleştirilmiş Rapor'unda da belirtildiği gibi, çalışma hakkı Anayasal güvence altındadır. Anayasa'nın 48.maddesi, herkesin dilediği alanda çalışma ve sözleşme özgürlüğüne sahip olduğunu; 49.maddesi çalışmanın herkesin hakkı ve ödevi olduğunu, devletin çalışma hayatını geliştireceğini ve çalışanları koruyacağını hükme bağlamaktadır. Devletin işsizleri koruması da 2001'de yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasal güvence altına alınmıştır.

2002 yılı itibarıyla Türkiye Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) ait 40 sözleşmeye taraftır. Bunlar arasında, çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğine ilişkin sözleşmeler şunlardır: 100 Sayılı Eşit Değerde İş İçin Ücret Sözleşmesi, 111 Sayılı İş ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkında Sözleşme (İstihdam ve Meslekte Ayrımcılık) 122 Sayılı İstihdam Politikasıyla İlgili Sözleşme, 142 Sayılı İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi, 182 Sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Halinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme.

1.(b) Çalışma alanında eşit seçim kriterleri uygulanması da dahil, erkeklerle eşit çalışma olanaklarına sahip olma hakkı

Son zamanlarda, kadınların işgücüne katılım oranı düşen bir eğilim göstererek 1995 yılında yüzde 35.5 iken, 2001 yılında yüzde 25.9'a düşmüştür. Erkeklerin işgücüne katılım oranı da bu dönemde yüzde 77.8'den yüzde 71.7'ye düşmüştür. Kadınların işgücüne katılımlarında düşmeye yol açan en önemli nedenler, kırdan kente göç ve kırdan ücretsiz aile işçisi konumunda olan kadınların göçtüklerinde ev kadını statüsünde olmaları ve enformel sektördeki iş alanlarında yer almalarıdır. 1995'te 10 milyon olan ev kadını statüsündeki kadınların sayısı 2001 yılında 12 milyona yükselmiştir. Medeni Kanundaki son değişikliklerle ev kadınlarının ev içi ekonomisine katkısının önemi kabul edilmiştir, ancak bu işgücü istatistiklerine yansımamaktadır. enformel sektörde evde parça başı iş yapan veya diğer biçimlerinde çalışan kadınlar işgücü istatistiklerine girememektedir. Kadınlar, enformel sektördeki işgücünün yüzde 65'ini oluştururken, bu oran erkeklerde yüzde 37.5 olarak belirlenmiştir.

Eğitim ve medeni durum kadının işgücüne katılımında belirleyici olmaya devam etmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça kadının işgücüne katılımı artmaktadır. 2001 verilerine göre, yükseköğretim ve fakültelerden mezun olmuş kadınların işgücüne katılım oranı yaklaşık yüzde 70 iken, enformel sektörde çalışan ve okur-yazar olmayan kadınlarda yüzde 5'tir. Aksine erkek çalışanlarda eğitim düzeyi kadın çalışanlar kadar işgücüne katılım oranını etkilememektedir.

Kadının işgücüne katılım oranı, ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe en yüksek orana sahip olmaya devam etmektedir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların oranı 1995'de yüzde 64.5 iken 2001'de yüzde 51.3'e düşmüştür. Diğer bir taraftan ücretli/yevmiyeli çalışan kadınların oranı yüzde 24.4'den yüzde 36.1'e yükselmiş, işveren/kendi hesabına çalışan kadınların oranı da yüzde 9.1'den yüzde 13.5'e yükselmiştir.

Kentlerde kadın işsizliği daha yoğun olsa da, işsizlik kadın ve erkek işgücünün yaşadığı ortak bir sorundur. 2001 yılındaki milli ortalamaya göre işsizlik oranı kadınlarda yüzde 7.9, erkeklerde yüzde 8.8'dir.

Sendikaya Katılım/Sendikalılık

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistiklerine göre 1995 yılında kadın çalışanların sendikalılık oranı yüzde 39'tan 2002 yılında yüzde 51.5'e yükselmiştir. Ancak kadınların sendikal örgütlenmesi; istihdamın hala tarım ve enformel sektör ağırlıklı olması dolayısıyla yapısal engeller teşkil etmektedir.

Sendikal örgütlenme, özelleştirme ve libelleşmeye yönelen makro-ekonomik politikaların sonucu olarak 1990 başlarından bu yana zayıflamıştır. Diğer bir taraftan işsizlik oranında artışa sebep olan son dönemde gerçekleşen ekonomik krizler sendikalaşmanın güç kaybetmesine sebep olmuştur. Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu 2001 yılında çıkarılabilmiş ve ilk toplu görüşmeler 2002'de yapılmıştır. Bu alandaki örgütlenme ve toplu görüşme haklarının yasal teminata kavuşturulması çabalarına kadın kamu çalışanları da aktif şekilde katılmışlardır. Yasal örgütlenme hakkının kullanımında cinsiyete dayalı ayrımcılık yaratıcı hükümler içermemektedir.

Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi

Birleştirilmiş 2. ve 3. Rapor'da belirtildiği gibi 1994'de Dünya Bankası sponsorluğundaki proje Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğüne yürütülmüştür. Projenin temel amaçları; geleneksel olarak erkeklerin egemen olduğu meslekler de dahil olmak üzere, kadınlara bütün alanlarda daha iyi iş olanaklarının sunulmasını sağlayacak politikaların üretilmesi için gerekli bilgi ve verileri toplamak ve yaygınlaştırmaktır. Araştırma, yaygınlaştırma, dokümantasyon merkezi ve cinsiyet eğitimi materyali olmak üzere 4 bileşenden oluşan proje 2002 yılında bitmiştir.

Önceki raporlardan bu yana gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

- 16 araştırma gerçekleştirilmiş; gerçekleştirilen araştırmalardan 13'ü anılan Genel Müdürlük tarafından yayınlanmıştır. Söz konusu yayınlar işgücü piyasasında kadınlarla ilgili analiz ve çalışmalarda önemli bir kaynak niteliğinde yaygın şekilde kullanılmaktadır.
- Araştırma sonuçları, konferanslar, "kadın çalıştıkça" adlı belgesel çalışması, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü web sitesinde (www.kssgm.gov.tr) yer alan 1000 sayfadan oluşan bir arşiv oluşturulması gibi yaygınlaştırma faaliyetleri ve araçlarla dağıtılmıştır

- 1999-2000 döneminde, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planına ilişkin araştırma bulgularından derlenen politika önerileri seti, Toplumda Kadın Katılımı ile Çalışma Hayatı ve İstihdam Özel İhtisas Komisyonlarına sunulmuş tartışılmıştır. Sonuç olarak plan, kent işgücü içerisinde yer alan kadınların sosyo-kültürel nedenlerle kentsel işgücü piyasasına düşük düzeyde katılmalarının altını çizmiştir. Bunu yanısıra plan, çalışma mevzuatının ILO ve AB norm ve standartlarına uygunluğunun sağlanacağına yer vermektedir.
- 1999'da Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Dokümantasyon Merkezi hala faaliyetini sürdürmektedir. Anılan Merkez Aralık 2002 tarihi itibarıyla 1971 yerli ve yabancı kitap, 262 makale, 762 gri materyal ve 214 referans kitabından oluşan koleksiyona sahiptir.
- 1998 ve 1999 yılları arasında 55 ayrı interaktif etkinliği kapsayan Toplumsal Cinsiyet Eğitimi (TCR) materyali hazırlanmış ve pilot uygulaması 2 kamu kuruluşunda (Devlet Planlama Teşkilatı, İş ve İşçi Bulma Kurumu) ve bir sivil toplum örgütünde (Türk Tabipler Birliği) gerçekleştirilmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kadın araştırma ve uygulama merkezleri ile ortak çalışma içerisinde eğitimci eğitimi programı çalışmalarını sürdürmektedir.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve Kadına Yönelik İstihdam Hizmetleri

İş ve İşçi Bulma Kurumu 1999 yılından başlayarak yeniden yapılandırılmış ve klasik iş ve işçi bulma hizmetlerine ilaveten işsizliği önlemeye, işgücünün niteliğini artırmaya ve girişimciliği desteklemeye yönelik işlevler açısından güçlendirilmiştir. İŞKUR istatistiklerine göre 2002'de kayıtlı işsiz sayısı 464.228'in 84.465 (%18)'i kadındır. Yıl içinde işe yerleştirilmelerin yüzde 9'unu oluşturan kadınların, yüzde 8'i ilkökul mezunu, yüzde 21'i sekiz yıllık temel eğitim mezunu, yüzde 9'u lise ve dengi okul mezunu, yüzde 9'u ise lise üstü ve yüksek okul mezunudur.

Kurum, kadın istihdamının artırılması ve ayrımcılığın önlenmesi amacıyla, işverenlerin işgücü taleplerinde cinsiyet ayrımı yapmalarını istemekte, ancak işverenin ısrarcı olması halinde talep koşullarında cinsiyet ayrımına yer vermeyi kabul edebilmektedir. Fırsat eşitliğine dayanan kurallar merkezli sınav ve yerleştirme sistemi ile memurlar için 1999 yılında, işçiler içinse 2001 yılında güçlendirilmiştir. Adaylar sınavda aldıkları puan esas alınarak işe yerleştirildiklerinden ve kurum ve kuruluşların eleman seçme etkisi bulunmadığından, sistem cinsiyete dayalı ayrımcılığı engellemekte ileri bir adımdır.

İŞKUR, meslek edinmek isteyen işsizler için işgücü yetiştirme kursları düzenlemektedir. Bu dönem içerisinde kursların katılımcılarının yaklaşık yüzde 75'ini kadınlar oluşturmuştur. 1995-2000 yılları arasında kendi işini kurmak isteyenlere yönelik olarak düzenlenen kurslara da 1150 kadın katılmıştır. Kurslara katılan kadınların çoğunluğu 18-24 yaş grubunda, lise mezunu ve bekarıdır.

(c) Özgürce meslek ve iş seçme hakkı, terfi, iş güvenliği, hizmetin tüm koşul ve avantajlarından faydalanma hakkı, çıraklık, ileri mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi dahil mesleki eğitim ve tekrar eğitim görme hakkı,

Özgürce meslek ve iş seçme hakkı Anayasa'da kamu hizmetlerine alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilmeyeceği, Yeni Medeni Kanun'da ise "eşlerin meslek ve iş seçiminde birbirlerinden izin almak zorunda olmadıkları"nın hükme bağlanması ile ilkesel olarak güvence altına alınmıştır.

1999 yılında kamuda görev yapan personelin alt-orta düzey yöneticiliklere kadar olan yükselmelerini objektif kriterlere bağlayan ulusal mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre, yükselmelerde sınav yoluyla liyakat ve kariyer ilkelerinin uygulanması mümkün kılınmış ve cinsiyetçi uygulamaların engellenmesi açısından önemli bir gelişme sağlanmıştır.

Özel sektörde ise durum tatmin edici değildir. Yapılan araştırmalar özel sektörde kadın adayların hamilelikleri, evli veya çocuklu olmaları nedeniyle işe alınmadıkları, işte yükseltilmedikleri ve hizmet içi eğitimden yararlandırılmadıkları yönünde bulgular vermektedir. Özel sektörde iş alma kriterlerinde cinsiyete dayalı ayrımcı uygulamalardan kaynaklanan mağduriyetlerin giderilmesinde, şikayete dayalı denetim yolları dışında yasal bir takip mekanizması yoktur. Ülkemiz çalışma mevzuatının uluslararası normlara uygun hale getirilmesi ve AB'ye uyum süreci kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde sürdürülen çalışmalar ile bu alandaki yasal boşlukların da giderilmesi beklenmektedir.

Özgürce meslek ve iş seçimi hakkı ve kız çocuklarının istihdamı; 10-11 yaşlarındaki kız çocuklarının beş yıllık ilköğretimin sonunda okuldan alınmalarıyla ciddi bir şekilde engellenmekteydi. 1997 yılında 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulamasına geçilmesiyle, kız çocuklarının 3 yıl daha fazla okulda kalmaları sağlanmış buna bağlı olarak meslek seçimi ve ilerideki eğitimleri açısından seçenekleri artmıştır. *(bakınız madde 10)*. Buna ek olarak, Türkiye ILO'nun çocuk işsizliğinin önlenmesine ilişkin "138 Sayılı İstihdamda Asgari Yaş Sözleşmesi"ni 1998, "182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi"ni de 2001 yılında onaylamıştır. Bu gelişmeler sonucunda, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu değişikliği ile çalışmaya başlama yaşı 14 yaşa çıkarılmıştır ve çalışma koşulları, genç yaşta çalışmaya başlayanlar için sağlık, eğitim/öğretime önem verilerek düzenlenmiştir. Anılan düzenlemeler aynı zamanda, enformal sektördeki çalışmaları, evde çalışma, ücretsiz işçilik, sokakta çalışma gibi daha önce iş yasaları kapsamında olmayan işleri de kapsayacaktır. Buna paralel olarak, ILO/IPEC Programı kapsamındaki çeşitli projelerle çalışan çocukların çalışma yaşamından tamamiyle çekilerek eğitime yönlendirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir.

(d) Sosyal yardımlar dahil eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işte ve işin cinsinin değerlendirilmesinde eşit işlem görme hakkı,

Türkiye'nin bir önceki raporunda da belirtildiği gibi ulusal mevzuat kadın ve erkek işçilere sadece cinsiyet ayrılığı nedeniyle farklı ücret verilemeyeceğini ve buna bağlı olarak toplu iş sözleşmelerine ve hizmet akitlerinde buna aykırı hüküm konulamayacağını emretmektedir. Örneğin ülkemizde asgari ücret 1971 yılında bu yana cinsiyet ayrımı gözetmeksizin belirlenmektedir. Asgari ücretin üzerindeki ücret ve sosyal haklar ise serbestçe ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın

belirlenebilmektedir. Ayrıca, devlet memurlarının görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapması yasaklanmış olup, aykırı davranışlara disiplin cezası uygulanması yasal düzenleme altına alınmıştır.

Kadın ve erkek çalışanlar için eşit işe eşit ücret ilkesi Anayasal koruma altına alınmasına rağmen, eğitim düzeyleri, işin sürekliliğini sağlayan öğeler, promosyonların verilmiş biçimi gibi nedenlerle kadın ve erkek arasındaki kazanç eşitsizliği hala mevcuttur. Kamu ve özel sektörde yönetim kadrolarının daha çok erkekler tarafından kullanılması nedeniyle, erkeklerin kazancı önceden kadınların kazancından yüzde 20-60 daha fazla iken, daha sonradan bu oran yüzde 30-150'ye kadar ulaşmıştır. Meslek kolları içinde kazanç farklılığının en yüksek olduğu kesim hem kamu sektöründeki hem de özel sektörde tarım, hayvan, orman, balıkçılık alanlarındadır. Farklılığın en düşük olduğu meslek kolu ise müteşebbis, direktör ve üst kademe yöneticileridir. Kamu kesiminde işyeri büyüklüğüne göre kadın erkek arasındaki kazanç farklılığı fazla değişiklik göstermezken özel sektörde özellikle 20'den fazla kişi çalıştıran işyerlerinde kadınlar ile erkekler arasında kazanç farklılığı kadınlar aleyhine daha yüksektir. Örneğin, 1998 yılında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunca büyük ölçekli 258 işletmede yapılan araştırmada, kadınların net ücretlerinin erkeklerin net ücretlerinin yüzde 94'üne denk geldiği görülmüştür. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1994 yılından bu yana ücret ve kazanç durumunu gösterir araştırma yapmaması nedeniyle maaş farklılıklarını gösterir veriler mevcut değildir.

(e) Ücretli izinle birlikte, özellikle emeklilik, işsizlik, hastalık, sakatlık ve yaşlılık ve diğer çalışmama hallerinde sosyal güvenlik hakkı,

2. ve 3. Birleştirilmiş Rapor'da yasal çerçevesi belirtilen sosyal güvenlik sistemi açısından Türkiye, 102 sayılı ILO Sözleşmesi'nde öngörülen sigorta programlarından aile yardımı programı dışındakilerin tümünün kurulu bulunduğu bir ülkedir. Ancak;

1. Sosyal Güvenlik Programları bağımsız çalışanları kapsamakta ancak analık sigortasını içermemektedir,
2. 2001 yılında gerçekleştirilen Anayasa ve Medeni Kanun değişikliklerinden sonra "aile reisliği" müessesesi sona erdirilmesiyle tarımda bağımsız çalışan kadınların sigortalı olabilmeleri için "aile reisi" olma şartı kaldırılmış, ancak, ilgili yasanın da değişiklik yapılarak kaldırılması gereği devam etmektedir.
3. İşgücüne katılma ve istihdam oranlarının düşüklüğü ile kayıt dışı kadın istihdamının yaygınlığı aktif sigortalı olmak açısından kadınların sosyal güvenliğinde sorun yaratmaktadır. Kadın genelde eşe yada babaya bağımlı olarak sosyal güvenlik programlarının kapsamında bulunmaktadır.
4. Ev kadınlarının kendilerine ait gelir ve kazançlarının olmaması, 2000 yılında çıkarılan "bireysel emeklilik sigortaları"na ilişkin kanun ile mevcut özel sağlık sigortaları imkanlarından yararlanma açısından da kadınların aynı güçlüklerle karşı karşıya oldukları açıktır.
5. 65 yaş üstü muhtaç tüm kadın ve erkekler için açık olan mevcut huzurevleri, özellikle kırsal alanlarda yaşayan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Erkeklerden daha uzun yaşaması muhtemel yaşlı kadınlar, başka bir güvenlik kaynağı olarak olmazsa özellikle korunmasızlardır.

Kuramsal olarak, Türkiye'de varolan sosyal güvenlik sistemi; istihdam ediliyorsa aktif sigortalı olarak, çalışmıyorsa (ebeveyn, eş ya da çocuk üzerinden) bağımlı olarak tüm kadınları kapsamaktadır. Asıl sorun, kadınların sosyal güvenliğe girebilmelerine olanak sağlayacak bir gelişme ekonomi kapasitesinin artırılması ve kadınların iş gücüne katılımının artmasını gerektirmektedir. Ancak, bu, kapsam kalitesindeki eşitsizlik problemini, hem sağlık hem de bir emeklilik sisteminden oluşan 3 ana planın altında çözmeyecektir. Sosyal güvenlik düzenlemelerinin standardizasyonu 58. Hükümet Programına alınmıştır.

Yukarıda tartışılan engellere bakılırsa, sosyal güvenlik şemsiyesi kapsamına giren kadınlarda bir artış olmasına rağmen, durum tatmin edici değildir. 1994 ve 2000 yılları arasında, özel sosyal güvenlik sistemine(BAĞ-KUR) bağlı kadınların oranı yüzde 9.4'ten yüzde 9.6'ya çıkmış; SSK'da yüzde 9.9'dan 19.9'a; Emekli Sandığı'nda ise yüzde 30'6 dan yüzde 33.1'e yükselmiştir.

(f) Güvenli koşullar içinde çalışma hakkı ve sağlığın ve bu arada doğurganlığın korunması hakkı

Türkiye'nin bir önceki raporundan bu yana, yasal düzenleme mekanizmaları üzerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak, çalışma koşullarının güvenli hale getirilmesine yönelik bazı tedbirler alınmakta ve ilgili kurumsal yapılar güçlendirilmektedir.

Bu kapsamda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesindeki İş Sağlığı Daire Başkanlığı Ekim 2000'de İş Sağlığı Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Genel Müdürlük, AB standartlarına göre mesleki sağlık ve güvenlik konusunda ulusal mevzuatı gözden geçirmek ve değiştirmekle görevlendirilmiştir. Genel Müdürlük, çocuklar, kadınlar ve özürhullerle özel olarak ilgilenmekte olup, "Risk Grupları Daire Başkanlığı" altında yeni bir örgütlenmenin çalışmalarını sürdürmektedir.

Çalışanların iş sağlığına ilişkin koşullar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu Teftiş Kurulu müfettişleri tarafından denetlenmektedir. Örneğin, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığına bağlı 85'i kadın olmak üzere toplam 674 denetim elemanı, işin yürütümü yönünden, günlük çalışma süreleri, haftalık ve yıllık izin kullanımları, ücretler gibi konularda genel ve şikayete bağlı incelemeler ile işyerindeki sağlık ve güvenlikle ilgili denetimleri gerçekleştirmektedirler. Sigorta müfettişleri de, prime esas ücret ve sürelerle ilgili denetimlerin yanı sıra iş kazası ve meslek hastalığı denetimleri de yapmaktadırlar.

2. Evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı ayrımı önlemek ve etkin çalışma hakkını sağlamak amacıyla, Taraf Devletler uygun önlemleri alacaklardır:

2.(a) Hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayrımını yasaklamak, bu ayrımı yapanları cezalandırmak,

(Bkz. 2. ve 3. Birleştirilmiş Ulusal Rapor)

2.(b) *Önceki iş, kıdem ve sosyal haklar kaybedilmeksizin, ücretli olarak analık izni veya benzeri sosyal içerikli tazminatlar vermek,*

Önceki raporda belirtilen yasal çerçeveye ek olarak bu rapor dönemi içinde gerçekleşen en önemli değişiklik, 2000 yılında oluşturulan işsizlik sigortası programı ile, sigortalılar ve bağımlılarının işsizlik döneminde de analık ve hastalık sigortalarından yararlanmaya devam etmelerine imkan sağlanmış olmasıdır. *(Bakınız bu raporun 11/3 maddesi).*

2.(c) *Özellikle çocuk bakımevleri ağının kurulması ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini, görev sorumlulukları ve kamu yaşamına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek,*

2. ve 3. Birleştirilmiş Rapor'dan bu yana bu alanda herhangi bir değişiklik olmamıştır. İş Müfettişleri; iş mevzuatı gereği kreş ve emzirme odası kurması gereken işyerlerinde bu kurala uyulup uyulmadığını yaptıkları diğer teftişlerde denetledikleri gibi özel olarak da denetlemeyi sürdürmektedirler. Ancak, yasalara uymamanın yaptırımı caydırıcı özelliğe sahip değildir.

2.(d) *Hamilelik süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlamak,*

(bakınız 2. ve 3. Birleştirilmiş Ulusal Rapor)

3. *Bu maddede yer alan konulara ilişkin koruyucu yasalar bilimsel ve teknik bilgi ışığı altında dönemsel olarak yeniden gözden geçirilecek ve gerekirse değiştirilecek, kaldırılacak veya uzatılacaktır.*

Bu maddede kapsanan konulara ilişkin koruyucu yasalar oluşturmak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın görevidir. KSSGM, politika oluşturma ve yasa reformlarında değinilmesi gereken alanların belirlenmesinde Bakanlıkla işbirliği içinde çalışır.

Sağlık Hizmetlerine Erişimde Eşitlik

Madde 12.

1. *Taraf Devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık bakımından kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıran bütün önlemleri alacaklardır.*

1961 tarihli 224 sayılı yasaya göre, sağlık hizmetleri Ana Sağlık Bakım Sistemi ulusal ağı kapsamında verilir. Bu bağlamda, bazı durumlarda düşük bir ücret karşılığı uygulanmasına rağmen, kırsal ve kentsel alanlarda ikamet edenlere ücretsiz olarak sağlık hizmeti veren 10.000'in üzerinde sağlık ocağı, 5000 sağlık merkezi ve 400 Anne-Çocuk Sağlığı/Aile Planlaması Merkezi bulunmaktadır. Sağlık ocakları ve sağlık merkezleri kırsal ve kentsel alanlarda konumlanırken, Ana-Çocuk Sağlığı/Aile Planlaması Merkezleri şehirlerde bulunmaktadır.

Bu hizmetlerin sağlanmasında herhangi bir toplumsal cinsiyet ayrımı yapılmamaktadır, ancak, şunlar gözlenmektedir: (i) ana sağlık bakım sisteminden ana fayda sağlayıcılar kadınlar ve çocuklardır. Bu kısmen kadınların sağlık sigortasından yoksun olmalarından kaynaklanmaktadır, çünkü onların sağlık bakımına erişimlerinde tek araç ücretsiz olarak sunulan bu sağlık hizmetleridir; (ii) fiziksel rahatlıkları üzerindeki geleneksel engeller nedeniyle, bu hizmetlere erişemeyen kadınlara, ev ebe sistemi yoluyla, ev ziyaretleri sağlanmaktadır.

2. *Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla taraf devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde bedava hizmet vereceklerdir.*

Üreme sağlığı hizmetleri yukarıda belirtilen ana sağlık bakım sistemi kapsamında sağlanmaktadır. Verilen hizmetler esas olarak doğum öncesi bakım, güvenli doğum ve doğum sonrası bakım ve aile planlamasını içeren güvenli annelik üzerine yoğunlaşmıştır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) Türkiye'de 1963 yılından beri her beş yılda bir yapılmaktadır. Araştırma, ana sağlık göstergeleri ve aile planlaması uygulamalarındaki değişiklikleri gözlemlenmek amacıyla güvenilir veri sağlamak ve böylece, kaydedilen ilerlemenin değerlendirilmesi ve kalan sorunların giderilmesi olanaklı olabilmektedir.

Aile Planlaması ve Anne-Çocuk Sağlığında Kaydedilen İlerlemeler

Mevcut en güncel veri 1998 yılı Nüfus ve Sağlık Araştırması'na ait olmakla birlikte bir sonraki araştırma 2003 yılında yapılacaktır. Anne-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması alanlarındaki gelişmeleri, 1993 ve 1998 araştırma sonuçları göstergeleri karşılaştırılarak değerlendirilebilir.

- Doğum öncesi bakım 1993 yılında %63'ten 1998'de %68'e yükselmiştir.

- Doğum sonrası güvenli koşullar 1993'te %76'dan 1998'de %81.5'e yükselmiştir.
- 1993 yılında 2.7 olan doğurganlık oranı 1998 yılında 2.6'ya düşmüştür. Doğurganlık oranı kırsalda(3.1) ulusal ortalamanın üzerinde hatta Güneydoğu Anadolu'da(4.2) daha da yüksektir. Diğer yandan Batı Anadolu(2) en düşük doğurganlık oranına sahiptir. Bu rakamlar kalkınma ve doğurganlık arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koymaktadır.
- Kadın ve erkekler aile planlama metotlarına aynı şekilde yakındır. Sonuç olarak bu metotların kullanımında görünür bir artış bulunmaktadır. Bu bağlamda modern doğum kontrol yöntemlerinin kullanımı 1993'te %62.6'dan 1998'de %64'e yükselmiştir. Beş yıllık dönemde aile planlama metotlarının kullanımına erkek katılımı yaklaşık %34'de kalarak değişmemiştir.
- İstemli düşük oransal olarak azalmasına rağmen hala uygulanmaktadır. Belirtmekte yarar var ki, Türkiye'de doğuma ilişkin ölümler nadiren istemli düşüklere bağlantılı olmaktadır. Hizmetlerde mevcut boşluğu doldurmak ve cerrahi müdahalelerde ortaya çıkan riskleri azaltmak amacıyla "Medikal Kürtaj"ın uygulanmasını sağlamaya yönelik çabalar sürmektedir.
- 1993'te bebek ölüm oranı canlı doğumda binde 53'e 1998'de binde 43'e; beş yaş altı çocuk ölüm oranı ise 1993'te binde 61 iken 1998'de binde 52'ye düşmüştür.
- 1999 yılından beri sıfır oranındaki çocuk felci olarak yansıtılan çocuk bağışıklığı %96'ya ulaşmıştır.

Diğer Sorunlar

Anne-çocuk sağlığı ve üreme sağlığı alanındaki ilerlemelere rağmen, özellikle bölgeler, kentsel ve kırsal alanlar arasında, sağlık hizmetlerinin elde edilmesinde ciddi boşluklar bulunmaktadır. Bunun yanında, araştırmalar göstermektedir ki, kadınların eğitim düzeyi, düşük doğurganlık seviyesi ve gelişkin anne çocuk sağlığı ile olumlu olarak ilişkilidir.

Azalan düzeyine rağmen bebek ölümleri gelişmiş ülkelerdeki orandan on kez daha yüksektir. Doğum sırasında meydana gelen ölümlerin yüksek oranlardaki bebek ölümlerine sebep olması, hamilelik hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Uygun hizmetlerin etkili kullanımı özellikle kadınların ileri eğitim düzeylerini de gerektirmektedir.

Aile planlamasında giderilmeyen ihtiyaçların bir sonucu olarak, hamilelik istememelerine rağmen eşlerin %35'i ya hiç (%10) ya da etkili bir(%25) aile planlama yöntemi kullanmamaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, istemli düşük oldukça yüksektir, ancak, Türkiye'de kabul edilmesine rağmen, kürtaj sonrası doğum kontrol yöntemi kullanımı oldukça sınırlıdır. Aynı durum ???

Üreme sağlığı hizmetleri ergenler ve daha yaşlı kadınlar tarafından önemli şekilde ihmal edilmektedir. Üreme sağlığı programlarında erkek katılımı ise önemsiz düzeydedir.

Anne-Çocuk Sağlığı ve Üreme Sağlığını Geliştirmeye Yönelik İnisyatifler

Anne-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması programında ana strateji ilgili kurumların kapasitelerini yükseltmektir. Bu bağlamda, Sağlık Bakanlığı sivil toplum örgütleri ve üniversiteler kadar uluslararası örgütlerle de işbirliği yaparak üreme ve anne-çocuk sağlığını geliştirmek amacıyla, özellikle az gelişmiş bölgeler ve toplumun en yoksul kesimleri olmak üzere ülke genelinde birçok projenin yürütücülüğünü üstlenmiştir. Bunlar arasında;

- Güvenli annelik programı, anne ve çocuk ölüm oranlarını azaltmak amacıyla eğitim vermeyi amaçlamıştır,
- Uluslararası Üreme Sağlığı Eğitim Merkezi, UNFPA tarafından, Türkiye'den, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Afrika ülkelerinden gelen katılımcılara üreme sağlığı konusunda eğitim programları sağlamak amacıyla yürütülmüştür,
- Üreme Sağlığı Programı, 1997-2000 yılları arasında, sağlık uzmanları, aile planlaması ve eşlere doğum kontrolü danışmanlığı ve modern teknoloji, cerrahi müdahale ile donanımlı Kadın Sağlık Merkezlerine anne-çocuk sağlığı bakımı sağlayacak yardımların güncelleştirilmesini kapsayan çok amaçlı bir program olarak uygulanmıştır.
- GOT-UNFPA Üçüncü Ülke Programı (2001-2005) eğitim, bilinç yükseltme, kurumsal kapasitenin oluşturma, bilginin ve verilerin üretilmesi yoluyla üreme sağlığını artırmayı amaçlamaktadır. Proje, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, DPT, DİE işbirliğini kapsamaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü toplumsal cinsiyet sağlık göstergelerini geliştirme ve cinsiyet ayrımlı veri üretilmesi sürecindedir. Ayrıca, GOT ve sivil toplum örgütleri işbirliği veya tarafından, ana sağlık ve üreme sağlığını geliştirme, bununla ilgili konularda, özellikle üniversite öğrencileri için cinsel yolla bulaşan hastalıkları, üreme sağlığında kaydedilen gelişmeleri içeren ders programları konusunda, kamu bilincini yükseltme ve sağlık hizmetlerine genel erişimi artırmaya yönelik olarak birçok küçük pilot proje yürütülmektedir.

Sosyal ve Ekonomik Yararlar

Madde 13: *Taraf Devletler, kadınlara karşı ekonomik ve sosyal yaşamın diğer dallarında erkeklerle kadınların eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlayarak kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için gerekli önlemleri ve özellikle aşağıdaki önlemleri alacaklardır:*

a-Aile zammı hakkı;

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 203. maddesi eşlerden her ikisi de devlet için çalışıyor olsa da aile ödeneğini erkeğe vermektedir. Bu durum, aile reisi kavramını kaldıran ve eşler arasında eşit temsil hakkını tanıyan yeni Medeni Kanunla çözülmüştür.(Bknz. Madde 2/f) Devlet Memurları Kanunu'na getirilen değişiklikler, aile yardımları konusunda, eşlerden her birinin aile yardımı ödeneğinin yarısı üzerinde hak iddia etmesine ve yarısını almasına olanak tanıyacak şekilde hazırlanmıştır.

b-Banka kredisi, ipotek ve diğer mali kredi hakkı;

Kredi kullanımı konusunda cinsiyete dayalı veri bulunmaması nedeniyle kadının mali pazara erişiminin ayrıntılı biçimde incelenmesi güçleşmektedir. Ancak, günlük ve kısmi bilgiler gösterir ki, kadınların kredi kullanımında erkeklerin gerisinde kalmaktadır.

Bir önceki raporda tartışıldığı üzere, 1993 yılında kadınların gelir getirici faaliyetlerini teşvik etmek amacıyla bir küçük girişimcilik kredi programı oluşturuldu. Bu program hala aktif olmakla birlikte, kuruluşundan beri 21.361 kadın programdan faydalanmıştır. Mayıs 2002 tarihi itibarıyla, evinde çalışan 869, dışarıda çalışan 509 kadın kendi işlerini kurmak veya varolan işlerini genişletmek için kredi almıştır.

Bir sivil toplum örgütü olan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı kendi işini kurmak isteyen kadınlara kredi, eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlamaktadır. Bu bağlamda, Vakıf, 1995 ve 1998 yılları arasında bir "mikro kredi projesi" yürütmüştür. Pilot Proje, Vakfın Merkezlerinin bulunduğu 7 bölgede uygulanmıştır. Toplam 90 kadın girişimciye kredi verilmiş ve 150 kadın da eğitim almıştır. Kişi başına verilen krediler eşit aylık taksitler ile 6 veya 12 aylık süre içerisinde geri ödenmiş ve kredi başına yıllık yüzde 40 oranında fon destekleme payı uygulanmıştır. Borçların geri ödenme durumu yüzde 100 olarak gerçekleşmiştir. Pilot Proje sırasında dağıtılan mikro krediler ile kadınlar kendi planladıkları işleri kurmayı veya yürüttükleri gelir getirici faaliyetleri geliştirmeyi ve hane gelirleri oranında veya daha yüksek gelir elde etmeyi başarmışlardır.

Kadın girişimcileri desteklemenin bir başka şekli de, kadın üreticilerin kendi ürünlerini sergileyip sattıkları ve küçük çaplı işleri yürüten diğer kadınlarla bir ağ oluşturabilecekleri periyodik fuarlar düzenlemektir.

Ayrıca, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından girişimcilere yönelik olarak "girişimcilik eğitim hizmeti" sunulmaktadır. Girişimcilik Eğitimi Programlarında, girişimciler kendi iş fikirlerine yönelik fizibilite etüdü yapmak ve iş planı hazırlama ve muhasebe konularında eğitim almaktadırlar. KOSGEB 1999 yılından bu yana 19 eğitim programı düzenlemiştir. KOSGEB, İş Geliştirme Merkezleriyle işe, yeni kurulan işletmelere destek hizmeti sağlamaktadır. Ayrıca, Türkiye'de girişimcilik konusunda yapılan çalışmalardan ilgili kurumların haberdar olması, kurumlar ve ilgili gruplar arası işbirliğinin artması, birbirinden habersiz ve günlük yürütülen çalışmaların örgütlenmesi, ortak proje ve çalışmalar yapılmasını sağlayacak ortamların oluşması amacıyla web'de bir girişimcilik ağı oluşturulmuştur.

Bir önceki raporda belirtildiği gibi, KSSGM, fuar ve sergilerde kadınlarımızın el emeklerini değerlendirerek gelir elde etmelerini, uzun dönemde girişimcilğe teşvik edilerek kendi işlerini kurabilmelerini sağlamak ve kadınlara rehberlik hizmeti sunmak üzere, Genel Müdürlük bünyesinde 1994 yılında Bilgi Başvuru Bankası'nı (3B) kurmuştur. 1994-2000 yılları arasında bu sergilerden yararlanan kadın sayısı 2195'dir. 3B, faaliyetleri kapsamında Halk Bankası ile yapılan işbirliği çerçevesinde 3B'ye üye olan kadınların girişimcilğe adım atmalarını teşvik etmek, kadına özel krediler konusunda bilgi edinmelerini sağlamak amacıyla 1997 ve 1999 yıllarında "Girişimcilik Seminerleri" düzenlemiştir. Eğitimden 60 kadın yararlanmıştı.

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP) ve kırsalda yaşayan kadınlara yönelik oluşturulan diğer proje ve programlarla birlikte çalışmalarını sürdüren Çok Amaçlı Toplum Merkezleri(ÇATOM)'nin ilgili faaliyetleri için bu raporun 14. Maddesi'ne bakınız.

c)Eğlence, spor ve kültürel hayatın tüm yönlerine katılma hakkı,

Türkiye'de, kadınların kurumsallaşmış bir kültürel olayı haline gelen yıllık kadın filmleri festivali Uçan Süpürge tarafından 1998 yılından bu yana devam ettirilmektedir. Festival, izleyicilere yerli ve yabancı yönetmenlerin çalışmalarını getirirken, aynı zamanda filmleri toplumsal cinsiyet bakış açısıyla tartışmanın yolunu açmaktadır. Kültür Bakanlığı festivalin organizasyonu için finansal destek sağlamaktadır.

Türkiye'de kurulan ilk kadın bilgi merkezi "Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi Merkezi Vakfı" kadın konusunda bilimsel çalışmaların yapılabilmesi ve kadınların çok yönlü birikimlerinin derlenebilmesi amacıyla yerel yönetimlerle işbirliği içinde çalışmaktadır. Kütüphanede, kadınlar tarafından ya da onlar hakkında yazılan 10 bine yakın kitap, 5000'e yakın Türkçe ve yabancı dilde süreli yayın, tezler, kadın yazar ve sanatçılara ait bilgiler ve çok sayıda yerli ve yabancı afiş ve video kaset bulunmaktadır. Ayrıca, 2002 yılında Kültür Bakanlığı ile işbirliği içinde, Türkiye'deki kadın örgütlerinin bibliyografyası hazırlanmıştır.

1996 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nde kurulan kitap, makale, tez, seminer, konferans dokümanları ve gazete kupürlerinin derlendiği Dokümantasyon Merkezi kadın konusunda çalışanlar için önemli bir kaynak merkezidir.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor Federasyonu (toplam 46) kadın milli takımını kurmuştur ve fiziksel eğitim desteğiyle genç kız ve kadınları çeşitli spor dallarında desteklemektedir. Şuanda spor federasyonlarına kayıtlı 77.746 ve aktif olarak yarışlara hazırlanan 41.824 kadın vardır. Kadınlar tüm spor dallarına katılmalarına rağmen, voleybol, basketbol, tekvando, hentbol ve atletizm üzerine daha yoğun bir ilgi vardır.

Geçtiğimiz yıllarda, birçok Türk kadın uluslar arası yarışlarda önemli başarılar elde ettiler. Bu sadece kamu ve özel kuruluşlara kadınları spora teşvik etmek ve desteklemek konusunda daha büyük bir hassasiyet getirmekle kalmadı, daha da önemlisi bu kadınlar genç kızlara yeni rol modelleri sundular. Bunlardan bazıları:

1999-Dünya Karate Şampiyonluğu; 2000-Avrupa Karate Şampiyonu; Dünya Karate Şampiyonu, Olimpiyatlarda Tekvando dalında üçüncülük; 2002-1500 metre Avrupa Atletik Şampiyonu; Atletizm dalında Brüksel ve Berlin Altın Ligi; Dünya Atletik Şampiyonu; Dünya Tekvando Şampiyonu; Avrupa Tekvando Şampiyonu; çeşitli ağırlık kategorilerinde ağırlık kaldırmada 3 dünya şampiyonluğu.

1995'ten bu yana, birinci ve ikinci ligde bir kadın hakemlik yapmaktadır.

Bu aktivitelere tüm yaşta kadınların katılımını çekmek, kültürel ve sporla ilgili faaliyetlerin genişletilmesi yönünde daha fazla ihtiyacın karşılanması gerekmektedir.

Kırsal Alan Kadını

Madde 14.

1. Taraf Devletler, kırsal kesim kadınlarının, karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü göz önünde tutacak ve işbu sözleşme hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.

Kırsal kadının sorunları Türkiye'deki tarımsal ve kırsal yapı ile yakından ilişkilidir. Dağınık ve küçük yerleşim arazileri ve tarımsal üretimin kar oranının düşmesi dolayısıyla, erkekler şehirlere iş aramak için göç etmekte, kadınlar ise, kendilerinin gerekli kaynaklara, bilgiye ve karar verme otoritesine erişmesi gerekli görülmeden, kalıp sorumlulukları üstlenmektedirler. Kırsal alanlardaki küçük ve dağınık yerleşme şekilleri de kadınları kent hayatının avantajlarından erkeklerden daha fazla yoksun bırakmaktadır. Kırsal kadının durumu, bölgesel olarak ve düz köyler ile ormanlık,dağlık köyler arasında değişmektedir. Bu raporda daha önce belirtildiği gibi, 2001 yılında, kadınlar ulusalda ücretsiz aile işçilerinin % 51.3'ünü ve tarımsal iş gücünün % 61.1'ini oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda, kadınlar % 80'in üzerinde ücretsiz aile işçilerinden oluşan tarımda(%95) istihdam edilmektedir. Kırsaldaki kadınların sadece küçük bir kısmı hizmet(%4.8) ve endüstride(%4.7) çalışmaktadır.

2. Taraf Devletler, kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak, kırsal kalkınmaya katılmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran tüm uygun tedbirleri alacaklar ve özellikle kırsal kesim kadınlarına aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

2.(a) Her düzeydeki kalkınma planlarının tartışma ve uygulamasına katılmak,

Türkiye dünyanın en endüstriyelmiş ülkeleri arasında 17. sıradadır fakat UNDP 1999 insani gelişim göstergeleri tarafından ölçüldüğünde 180 ülke arasında 86. sıradadır. Tarım ekonomide öncekinden daha önemlidir ama sektör hala işgücünün % 45'ini, büyük kısmı kadın olmak üzere, istihdam etmektedir. Kırsalda yaşayanların hayat standardı kentde yaşayanlarından çok daha düşüktür. Bunun yanında, kişi başına düşen Gayri Safi Hasıla düşünüldüğünde 80 il arasında önemli eşitsizlikler bulunmaktadır. Kişi başına düşen GSH doğuda yaklaşık 800\$ ve bu 2800\$ Gayri Safi Milli Hasıla'nın sadece %29'una eşittir.

Türkiye'nin kalkınma stratejisi, bölgesel eşitsizlikleri azaltmak yönünde ekonomik açıdan sıkıntılı bölgelerde planlı müdahalelere dayanmaktadır. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda vurgulanan amaçlardan biri, yoksulluğu ortadan kaldıracak ve toplumun farklı kesimlerine gelişmiş bir refahtan daha eşit bir pay almalarını sağlayacak yönde daha adaletli bir gelir dağılımının yaratılmasıdır. Kamu sektöründeki kırsal kalkınma projeleri bu amacı gerçekleştirmeye yönelik ana enstürmandır. Bunun yanında, hükümet, finansal ve direkt ve indirekt teşvikler yoluyla özel yatırımları az gelişmiş bölgelere çekmeyi amaçlamaktadır.

Madde 14/d'de detaylandırılan kırsal kalkınma projeleri katılımcı yaklaşımlara dayalıdır. Bu bağlamda, projeler kadınları oluşum ve uygulama süreçlerine katmayı amaçlamaktadır. Halen buna ilişkin yetersizlikler olsa da, önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve gelecek stratejilerini geliştirme yönelik dersler çıkarılmıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme kadınları kalkınmaya aktif katılımını sağlamaya yönelik önemli bir araç olarak halen kırsal kalkınma projelerinde yeterli şekilde araştırılmamaktadır.

2.(b)Aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dahil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden yararlanmak,

Bu raporun 12. Maddesinde gösterildiği gibi, birçok köy bir sağlık merkezine veya ana sağlık, anne-çocuk sağlığı gibi hizmetleri sağlayan bir sağlık ocağına sahiptir. Ancak, bu sistem özellikle üreme sağlığı komplikasyonu nedeniyle büyük risk taşıyan kadınlar olmak üzere, kırsal insanların sağlık ihtiyaçlarına cevap vermede yeterli değildir.

Unicef-T.C. Hükümeti İşbirliği Programı altında yürütülen Özel Korunmaya Muhtaç Çocuklar Projesi, kırsal ve kentsel alanlarda

insani kapasite oluşturma yoluyla sağlık olanaklarının gelişmesine katkı sağlaması beklenen ulus genelinde kapsamlı bir adımdır. Ancak, projenin öncelikli konuları, kadınlar ve çocuklar ana hedef gruplar arasında yer almaktadır. Projenin 3 bileşeni şunlardır:

a. Bebek ölümlerini azaltmak, daha iyi beslenme, hastalık kontrolü, bakım ve hamilelik öncesi ve sonrası kadın eğitimi ve ebeveynlerin bilinçlerinin artırılmasını kapsayan çeşitli tedbirler yoluyla çocukların psikolojik ve zihinsel gelişimini artırmayı amaçlayan Erken Çocuk Bakımı. Projenin bu ayağının, tüm illerde 3 milyonun üzerinde aileyi kapsamaması beklenmektedir.

b. 6-14 yaş grubu çocukların öğrenme kapasitesi ve motivasyonunu artırmayı, çocuk ve ergenlerin fiziksel gelişimi ve sağlığını geliştirmeyi ve özellikle kız çocuklarının okula gitme oranlarını artırmayı amaçlamaktadır.

c. Ailelere, özellikle kadın ve çocuklara başlıca hizmetlerin sağlanması ve merkezi olmayan yönetimin iletilmesi yoluyla yaşam standartlarının geliştirilmesi, kalkınmada boşlukların azaltılması, CEDAW ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ile bağlantılı seminer ve konferanslar düzenlenmesi, bu sözleşmelerin uygulanmasını takip etmek amacıyla kadın ve çocuklar konusunda bir veri ağının geliştirilmesi, afet etkilerinin bebek, çocuk ve kadınlar gibi risk gruplarında azaltılmasını amaçlayan Politika Oluşturma ve Toplumsal Seferberlik.

Tarım ve Köy İşleri, Sağlık, Eğitim, İçişleri, Adalet Bakanlığı dahil çeşitli bakanlıklarla birlikte Devlet İstatistik Enstitüsü de projenin ulusal tarafları arasında yer almaktadır.

2.(c) Sosyal Güvenlik programlarından doğrudan yararlanmak,

Tarım sektöründe çalışanlar için sosyal güvenlik sistemi tatmin edici değildir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı şu anda daha kapsayıcı bir sistem ve standartlaştırılmış yararlar ortaya çıkarmak görüşüyle bu konuyu incelemektedir. (Bkz. Madde 11)

2.(d) Teknik yeterliliklerini artırmak amacıyla tüm toplumsal ve yaygın hizmetler ile birlikte işlevsel okur-yazarlık dahil resmi ve gayri resmi eğitim ve öğretimin her türünden yararlanmak,

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, çiftçi eğitim ve yayım programının amacı, tarımın her alanında aktif rol oynayan kadınlarımızı tarımsal konularda geliştirilmiş yayım metotları ile eğitmek, tarımsal üretimin artırılması, sürdürülebilir tarım faaliyetleri ile ülkemizin sahip olduğu toprak, su, gibi doğal kaynakların sürekli kullanılabilir durumda tutularak tarımın yapılmasını sağlamaktır. Kadınların bu hizmetlerden yararlanacak durumda olmalarına rağmen, üretim yönlü yayılma, erkek tarım teknisyenlerinden erkek çiftçilere sağlanan bir erkek aktivitesi olarak süregelmiştir. Kadınları hedef alan yayılma programları, kırsal kadının ev ekonomisi kursları, aile beslenmesi, el işleri ve benzeri konulara yoğunlaşması yönünde devam etmiştir.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı 1997 yılında, toplumsal cinsiyet konusunu yayılma çalışmalarına daha etkili bir şekilde katmak için Organizasyon ve Destekleme Genel Müdürlüğü içinde Kırsal Kalkınmada Kadın(KKK) Bölümünü kurdu. Bu bölüm Bakanlık içinde tarıma dayalı yayılma ve kırsal kadın için ev ekonomisi programları planlamak amacıyla bir merkez organ olarak hizmet vermekte ve il ve yöre düzeyinde yayılma üniteleri yoluyla uygulamaları izlemektedir. tarafından istihdam edilen, kadınların tarıma dayalı üretimde oynadığı rol düşünüldüğünde net bir şekilde yetersiz kalan, toplam 1227 kadın tarım teknisyeni bulunmaktadır.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın düzenli çalışma programının bir parçası olarak sağlanan çiftçi eğitimi ve yayılma hizmetlerinin yanında, planlı kırsal kalkınma projeleri öncelikli konu ve alanlara odaklanılarak yürütülmektedir. Kamu sektör projeleri ilgili kamu sektör kurumları(Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Orman Bakanlığı, vs.)tarafından uluslar arası örgütlerin(IFAD,FAO,Dünya Bankası), sivil toplum örgütlerinin ve donör kuruluşların işbirliğiyle yürütülmektedir.

Bu çerçevede yürütülen projelerden biri IFAD ve Türk Hükümeti arasında yürütülen Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesidir. 1999 yılında uygulamaya başlanan projenin 2004 yılı sonunda tamamlanması hedeflenmektedir. Bu projenin daha önce yürütülen projelerden bir farkı, proje planının, kadınları da kapsayan proje hedef kitlesinin katılımıyla hazırlanmış olmasıdır. Hedef seçilen proje köylerinde öncelikle projenin uygulanması ve sürdürülmesi için " Köy Kalkınma Komitesi " oluşturulmakta ve bu komitenin en az bir kadın üye içermesi zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca illerde birer adet bayan köy koordinatörü görev almakta, projenin kadın faaliyetleri ile ilgili çalışmalarını koordine edip yürütmektedir.

Türkiye'de yürütülen en kapsamlı kırsal kalkınma projesi GAP olarak bilinen Güneydoğu Anadolu Projesi'dir. Halen sürmekte olan proje, 9 ilde entegre müdahale stratejileri kullanılarak bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamaktadır. GAP projesinin temeli geniş ölçekli sulamaya dayandığından, önemli tarım yayılma faaliyetleri de kapsamıştır. Ancak, GAP Projesinin en önemli getirisi ÇATOM olarak bilinen ve kadınların kalkınma süreçlerine katılımını desteklemek için oluşturulan çok amaçlı toplum merkezleridir.

ÇATOM'lar 1995 yılında Urfa'nın bir gecekondu ve bir kırsal bölgesinde bir pilot proje olarak GAP İdaresi tarafından ve UNICEF desteğiyle başlatılmıştır. Kısa süre içinde, merkezler bölgeye yayılmış ve otonom bir yapı kazanmıştır. 1997'den beri, ÇATOM'lar katılımcılar tarafından seçilen ve 5-7 kadından oluşan bir takım tarafından yönetilmektedir. Mayıs 2002 itibarıyla 8 ilde 23 ÇATOM, köyler ve kentlere komşu kesimlerde kurulmuştur. Çeşitli kapasite geliştirme programları ile 60.000'in üzerinde kadının faydalandığı, tüm yaşlardan kadınları çeken merkezi yerler haline gelmişlerdir.

ÇATOM'larda gerçekleştirilen başlıca etkinlikler:

- Sosyal-kültürel eğitim programları: Okuma-yazma, bilgisayar, İngilizce, ev ekonomisi, gezi ve etkinliklere katılım vb. konularda

- Sağlık programları: Hijyen, anne-çocuk sağlığı, kısmi poliklinik hizmetleri vb. konularda,
- Yönetime katılım kapasitesi geliştirici uygulamalar: ÇATOMlar 1997 yılından itibaren katılımcıların kendi aralarında seçtikleri beş ya da yedi temsilciden oluşan ÇATOM kurulları tarafından yönetilmektedir.
- Beceri geliştirici / gelir getirici programlar: El sanatları, konfeksiyon, trikotaj, kuaförlük, oltu taşı ve gümüş işlemeciliği, keçe işleme vb. konularda
- Sosyal Destek Programları: Yeşil kart, eğitim bursu ve sosyal yardım vb. konularda

ÇATOM'lar Güneydoğu'daki en görünmez ve en yoksul kadınlarına ulaşmıştır. Toplumda bir ivme yaratma ve kadınları kamu hizmetlerine erişmek konusunda güçlendirme yoluyla kazanılan başarı çeşitli insanların ve kurumların bu merkezlere olan ilgisini artırmıştır. Sonuç olarak, Şanlıurfa, Siverek ve Gaziantep'teki ÇATOM'lar özel sektör tarafından desteklenmeye başlanmıştır. Batman ÇATOM ise valilik ve bir sivil toplum örgütü tarafından desteklenmektedir.

2.(e) Ekonomik fırsatlardan kendi işinde çalışma veya tam istihdam yoluyla eşit olarak yararlanmak amacı ile kendi kendine yardım grupları ve kooperatifler oluşturmak,

İlgili faaliyetler, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının Yayım ve Ev Ekonomisi Programları ile Planlı Kırsal Kalkınma Projeleri kapsamında yürütülmüştür.

KSSGM'nin Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi çerçevesinde yaptırdığı iki araştırma, kırsal alandaki kadının ekonomik olanaklardan faydalanabilmesini sağlama stratejileri ve bu bağlamdaki yol gösterici politikaları saptamak üzerine yoğunlaşmıştır. Bu araştırmalar Genel Müdürlük tarafından yayınlanmış ve dağıtımı yaygınlaştırılmıştır.

2.(f) Bütün toplumsal faaliyetlere katılmak,

2.(g) Toprak ve tarım reformunda ve bunun yanısıra yeniden iskan projelerinde eşit muamele ve tarımsal kredi ve borçlanma, pazarlama kolaylıkları ile uygun teknolojiye yararlanmak,

Madde 2'de belirtilen yeni Medeni Kanun'un kabulü ve diğer yasal reformlarla birlikte, Kadının toprak mülkiyeti konusunda varolan tüm ayrımcı hükümler kaldırılmıştır. Kadının toprak mülkiyetine engel teşkil eden yasal bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, geleneksel pratikler dolayısıyla, Türkiye'de kırsal alandaki eğitim yasal yola başvurulmadan, kadınların bu haklarından erkek kardeşlerinin lehine vazgeçmeleri şeklindedir. Bu uygulama giderek artan bir şekilde kaldırılmaktadır.

2.(h) Özellikle konut, sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamak,

(bkz.2. ve 3. Ulusal Rapor)

Toplumsal Yaşamda ve Kanun Önünde Eşitlik

Madde 15.

1. Taraf Devletler,kadınlara,kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanıyacaklardır.

CEDAW Sözleşmesinin 15 ve 16 ıncı maddelerine konulmuş olan çekincelerimiz 20 Eylül 1999 tarihinde kaldırılmıştır. Anayasada, Medeni Yasada ve diğer yasalarda mevcut değişiklikler kadın erkek eşitliği açısından önemli ilerlemeler sağlamıştır.

Önceki rapor, 17 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren Anayasanın 41. ve 66. maddelerindeki değişikliklerle, "aile toplumun temelidir" ve "eşler arasında eşitliğe dayanır" ibarelerini ekleyerek, erkeğin üstünlüğünü kaldırmıştır.(Madde 41) Diğer yandan, Madde 66'da yapılan değişiklik, "yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir" şeklindeki cümlelerin madde metninden çıkarılmasıyla kadın ile erkek arasında varolan eşitsizlik giderilmiştir.

Anayasa da kadın erkek eşitliği teminat altına alınmış olmasına rağmen , normatif hukuk her zaman gerçek eşitlik getirmemektedir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, gelecek eşitlik yasalarına anayasal bir taban sağlamak için, Anayasanın 10.maddesinin 1. paragrafında değişiklik öngören bir kanun taslağı sunmuştur. Buna göre, "Kadın ve erkek eşit haklara sahiptirler. Devlet, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için olumlu ayrımcılık dahil, gereken her türlü önlemi alır." ifadesinin yer alması amaçlanmıştır. Tasarı henüz kabul edilmemiştir.

2-Taraf Devletler,Medeni Haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle, kadınlara sözleşme yapmada ve mülk yönetiminde eşit haklar verecekler ve mahkemelerde davaların her aşamasında eşit muamele edeceklerdir.

Yasa, kadın ve erkeğe eşit yasal hak ve bu hakkı kullanma olanağı sağlar. Kadın ve erkek eşit temsil hakkına (madde 189) ve hem birbirleriyle hem de üçüncü taraflarla yasal işlemlerde eşit yetki sahibidirler (madde 193). 1998 yılında Gelir Vergisi Kanunda yapılan değişiklikle evli kadınlar bağımsız gelir vergisi beyan etme hakkına sahip olmuşlardır.

Eşler aile ikametine ilişkin konular üzerinde eşit haklara sahiptir(Madde 194). Eşlerden biri kendi başına diğer eşin rızası olmadan ikametgaha ilişkin hakları sınırlayamaz, evin sahipliğini bir başkasına devredemez ve aile evine ilişkin kira anlaşmasını iptal edemez. Bu bağlamda aile ikametgahının yasal sahibi olmayan eşin hakkı kanun tarafından teminat altına alınır. Hiçbir kısıtlama olmadan kadınlar mal,mülk alabilir, yönetebilir ve satabilir.

3-Taraf Devletler, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran her çeşit sözleşmenin ve sair özel işlemlerin tamamının geçersiz olduğunu kabul ederler.

(bakınız madde 15/2)

4-Taraf Devletler,kadın ve erkeğe hukuki olarak ikametgah seçme ve nakletmede eşit yasal hak tanıyacaklardır.

Evli veya bekar kadınlar erkeklerle aynı yer değiştirme hakkına sahiptirler. Geçerli bir pasaport taşıyan bir kadın dilediğinde yurt dışına seyahat edebilir. Eşler, oturacakları evin yerini birlikte seçerler.(Madde 186) Eski kanunda bulunan ve kadının ikamet yerinin kocasının ikameti yeri olarak belirlen ifade, yasal ikamet tanımından çıkarılmıştır. Türk hukuku eşlerin birlikte oturmalarını öngörür (Medeni Kanun Madde 185).

Evlilik ve Aile Hukukunda Eşitlik

Madde 16.

1. Taraf Devletler, kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın ve erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

1.(a) Evlenmede erkeklerle eşit hak,

Kadın ve erkek evlenmede eşit haklara sahiptir. Evlenmek isteyen çiftler eşlerden birinin ikamet ettiği yerdeki evlendirme dairesine birlikte başvururlar. Nikah memuru ve iki şahit önünde isteklerini açık olarak beyan ederler.

1.(b)-Özgür olarak eş seçme ve özgürce kendi onayı ile evlenme hakkı,

Evlilik, Medeni Kanununun Madde 143'de belirtilen, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla kabul edilen başlıca kanunlardan biridir. Yasaya göre, evliliğin başlıca şartı, yetişkin veya reşit olmayan, evlenecek çiftlerin tam ve özgür iradesidir. Yeni kanun(Madde 124) her cinsiyet için minimum evlilik yaşını yükseltmiş ve eşitlemiştir. Buna göre, kadın ve erkek ancak 17 yaşını doldurduklarında evlenebilirler, fakat hala yasal yeterlilik yaşının altında kaldıkları için aile rızası gerekmektedir. 17 yaşın altında reşit olmayanlar, yasal koruyucu ve Güvenlik Mahkemesi hakiminin kararı ile evlenebilirler.(Madde 126 ve 128).

1.(c)-Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,

Yeni Medeni Kanun Madde 186'ya göre, eşler, evlilik birliğine ilişkin kararları ortaklaşa verecek ve aile masraflarına güçleri yettiğince ortaklaşa katkıda bulunacaklardır. Bu ifade, eski kanunda bulunan, "evin reisi erkektir, evin ve aile üyelerinin, özellikle eş ve çocukların, geçiminden sorumludur" ilkesini önlemiş ve kaldırmıştır. Kanun da evlilik süresince kadın ve erkeklere verilen eşit hak ve sorumluluklar boşanma durumunda da geçerlidir. Kanun, aynı zamanda, eşlerden birinin boşanma başvurusuna neden olabilecek konuları içeren "evliliğin telefi edilemez bitişi"ne dair düzenlemeleri de kapsamaktadır (madde 166). Buna ek olarak Kanun, zina, terk, kötü muamele veya yüz kızartıcı suç işleme gibi boşanmaya temel oluşturacak durumları belirtir.

Bir kadının, evlilik boyunca kazandığı kişisel yasal statü, örneğin uyruk, boşanma durumunda kanun tarafından korunmaktadır. Kanun ayrıca ayrımcı olmayan bir yaklaşımla, boşanmadan kaynaklanan zararlar için tazminat ve nafakaya (Madde 175 ve 178) ilişkin meseleleri düzenlemektedir.(Madde 174 ve 176)

(Ayrıca bu raporun Madde 16.1/h bakınız.)

1.(d)Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak,ancak her durumda çocukların yararı en ön planda gözetilecektir;

Çocukların velayeti eşler arasında eşit olarak paylaşılır. Eski Medeni Kanunda yer alan ve eşler arasında anlaşmazlık halinde çocuklara ilişkin konularda son kararı babaya veren ifade yeni kanunda kaldırılmıştır. Evlilik dışı doğan çocukların velayeti anneye aittir(Madde 337) ve bu çocukların meşruiyeti konusu yasadan çıkarılmıştır. Diğer bir deyişle, evlilik dışı doğan çocuklar için kullanılan "gayrimeşru" terimi kaldırılmıştır. Başka bir tanıma veya mahkeme kararı olmadıkça, evlenmemiş bir kadının çocuğu annesinin soyadını alır(Madde321).

1.(e)Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer araçlardan yararlanmada eşit haklar, (Bakınız madde 12 ve 14)

1.(f) Her durumda çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri kurumlarda eşit hak ve sorumluluklar,

Medeni Kanun'un 335'inci maddesine göre, reşit olmayan çocukların velayeti bu hak yasal nedenlerle fes edilmediği sürece anne ve babaya aittir. Evlilik birliği devam ettiği sürece velayet ebeveynler arasında eşit olarak paylaşılır. Ancak, boşanma durumunda hakim çocukların velayetini eşlerden birine verebilir. Bu bağlamda erkekler kadınlar üzerinde herhangi bir üstünlüğe sahip değildirler. Velayet verilmeyen eş çocuğun yetiştirilmesinde ortaya çıkan maddi gereklilikleri paylaşmak zorundadır. Mahkeme velayeti alamayan eş için çocukları ziyaret hakkını belirler.

30 yaş ve üzeri kadın ve erkekler bekar ya da en az beş yıldır evli olmaları koşuluyla evlat edinebilme hakkına sahiptirler. Evlenmemiş çiftler birlikte evlat edinemezler.

Medeni Kanuna eklenen yeni bir madde eşlerin üvey evlatlarına bakmak ve şefkat göstermek zorundadırlar (madde 338).

1.(g) Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar,

Kadına önceki soyadını kocasının soyadından önce gelmek üzere kullanabilme hakkı veren 1997 yılında yapılan değişiklik yeni yasada aynen benimsenmiştir(Madde 187);

Türkiye'nin daha önceki raporunda belirtildiği üzere, kadının ev dışında çalışmak için eşinden izin almasını gerekli kılan madde 1990 yılında iptal edilmiştir. Bu iptalin ardından bu maddenin yerine yeni bir madde konulmadığı için kadının çalışma hakkı, her kişinin çalışma hakkı ve görevi olduğunu belirten Anayasa tarafından yönetilmiştir. Çalışma hakkı ilkesi yeni Medeni Kanuna eklenmiştir. Madde 192'ye göre, eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir Fakat aynı maddede "eşlerin meslek seçiminde evlilik birliğinin huzur ve yararını göz önünde tutması" gerektiği ifadesi yer almıştır. Toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel ataerkil değerlerin ısrarla sürdürüğü göz önünde bulundurulursa, bu ifade potansiyel bir biçimde kadınların bağımsız karar almalarını tehlikeye sokabilir ve engelleyebilir, böylece, ayrımcı bir duruma yol açabilir;

1.(h) Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, iktisabı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında eşlere de eşit haklar,

Bu raporun 1. Maddesinde belirtildiği gibi, Yeni Medeni Kanun tarafından kabul edilen yasal mal rejimi Edinilmiş Mallara Katılma Rejimidir (Madde 218-241) Bu rejim, evlilik süresince edinilmiş tüm malların değerinin boşanma durumunda eşit olarak paylaşılması hükmünü getirmektedir. Eşitlikçi bir evlilik mal rejimi kabul ederek, hem evlilik birliğine ortak olan taraflar tarafından yapılan parasal yardımları tanır, aynı zamanda ailenin günlük hayatı yeniden üretmesinde verilen fiziksel ve zihinsel emeğin değerini onaylar. Böylece, yeni mal rejimi, boşanma durumunda evlilik süresince edinilmiş tüm mallar eşler arasında eşit olarak paylaşılır hükmünü taşıyarak, kadının ev içi ücretsiz işini tanımıştır. Yeni mal rejimi, eşler evlenmeden önce veya sonra başka bir yazılı rejim seçmedikleri takdirde geçerlidir.

Kanunda 4 tane mal rejimi bulunmaktadır: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi(yeni kanunda yasal mal rejimi), Mal Ayrılığı (Madde 242-243), Paylaşılabilir Mal Ayrılığı(Madde 244-255) ve Mal Ortaklığı (Madde 256-281) Son iki rejim eski Medeni Kanunda da bulunmaktadır. Mal Ortaklığı rejimi hariç, diğer rejimler, evlilik birliği sona erdiğinde ortak malların paylaşımını gerektirir. Eski Medeni Kanun kapsamındaki yasal mal rejimi Malların ayrılığı Rejimi idi. Bu rejim, eşlerden her birinin adına kayıtlı malların kişisel sahipliğini tanımıştır. Buna göre, boşanma sonrasında, her eş evlilik öncesinde sahip olduğu ve evlilik sürecince kendi adına edindiği malların sahipliğini devam ettirirdi. Geleneksel pratikte, erkeğin genel olarak aile varlığının yasal sahibi olması nedeniyle, bu rejimde boşanma sonrasında kadınlar büyük yoksunluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle, yeni mal rejimi kadının hem ekonomik güvenliğine hem de kendine olan saygısı ve güçlenmesine yardım etmektedir. Fakat, yeni yasal mal rejimi, geriye dönük olarak uygulanmamaktadır.

Eşler, ortak mallardaki paylarında, rejimi yöneten kurallara göre hak sahibidir. Malların kalan kısmı, kanunun öngördüğü şekilde mirasçılar arasında bölünür.(Madde 499).Türk hukuku, erkek ve kadın çocuklara, miras bırakılan ebeveyn mallarının eşit pay hakkını vermektedir. Kadınların mirastan erkek kardeşlerinininkine eşit pay hakkı, ölen kişinin isteği yoluyla bile geri alınamayan, kanunun zorunlu yasal hükmü altında garantilenmiştir(Madde 649) Evlilik dışı doğan, soybağı kurulmuş çocuklar için aynı miras hakları uygulanır.(Madde 498) Evlat edinilen çocuklar da diğer çocuklarla aynı miras haklarına sahiptir.(Madde 500). Toprak bölünmelerini önlemek için tarımsal arazilerin üzerinde erkek çocuklara öncelik tanıyan Madde 661'in değiştirilmesiyle, miras hukukunun en belirgin ayrımcı özelliği düzeltilmiştir. Yeni kanun kız veya erkek çocuklarına herhangi bir referans yapmamaktadır. Türk vatandaşlarıyla evli yabancılar Türkler ile aynı miras payına sahiptir;

Madde 16.2.

Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir yasal etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının zorunlu olması için yasa dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi Türk Medeni Kanunu evlilikte minimum yaşı ve reşit olmayanların evlilik şartlarını belirtmektedir. Medeni Kanununun Aile Hukuku bölümüne göre evlenmek isteyen çiftlerin nikah için evlendirme dairesine başvurmaları gerekmektedir. İsteklerinin onaylanması ile resmi nikah gerçekleştirilebilir. Çiftlere o zaman evlilik cüzdanı verilir. Kanun açıklıkla belirtmektedir ki dini nikah ancak resmi nikahtan sonra yapılabilir. Aksi takdirde çiftler Türk Ceza Yasasını ihlal etmiş sayılırlar (TCK madde 237).